

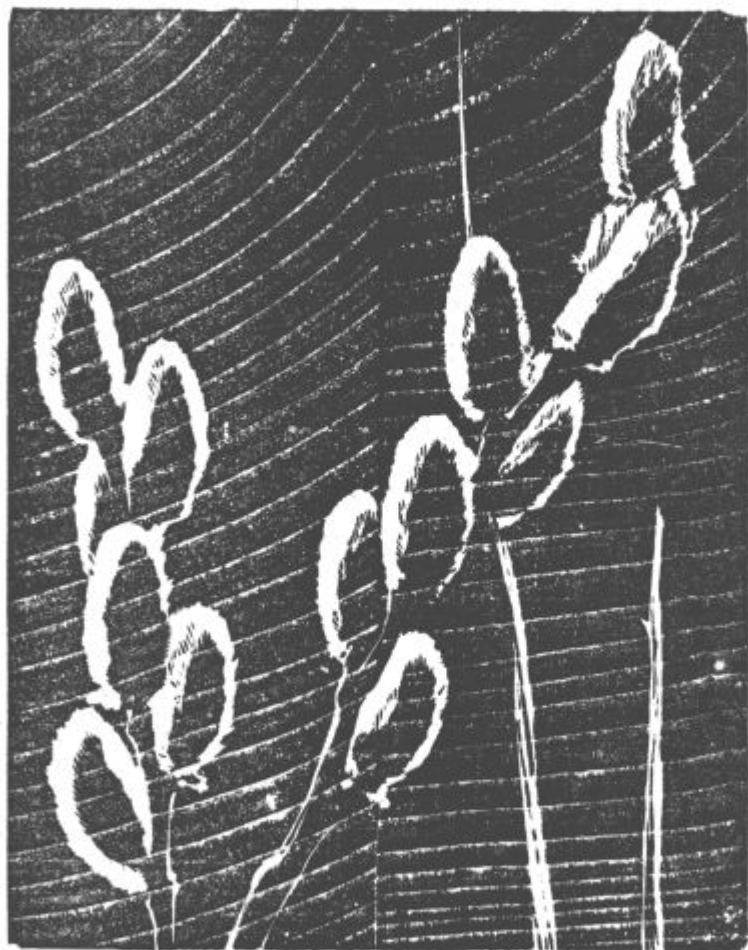
Knjiža 7.

Življenje in svet

Štev. 11.

Ljubljana 12. marca 1930.

Leto 4.

E. Justia: »Ej mačice...« (lesorez)

Dr. J. Löbel

Genialni ljudje

Znana stvar je, da so bili mnogi geniji v najožjem pomenu besede deloma umobolni, deloma so oboleli kasneje. Tasso, Kleist, Hölderlin, Conrad Ferdinand Meyer, Lenau, Maupassant, Dostojevskij, Strindberg, van Gogh in Rethel, stari Blücher, Rousseau in Nietzsche, Galton, Newton in Robert Mayer: vsi ti so bili vidno na duhu bolni. Pa tudi drugi genialni ljudje so bili več ali manj psihopati, vsaj posamezne črte njihovega značaja so razodevale psihopatologijo: menormalno občutenje ali histerične in paranojske reakcije. Ali smemo iz tega res z Lombrosom reči: genij je blaznost?

Kaj pravijo geniji sami na to? Aristotel piše, da znameniti pesniki, umetniki in državniki radi bolehalo za melanholijo ali blaznostjo, kakor n. pr. Ajaks, in pravi, da so tudi Sokrat, Empedokles, Platon in mnogi drugi nagibali k temu. Seneca pravi, da ni velikega genija brez primesi brezumnja; od Diderota izvira beseda: Kako blizu se dotikata genij in blaznost! Enega zapro in vržejo v verige, drugemu postavljajo spomenike; in Schopenhauer pravi kratko in jedrnat: »Genij je blaznosti bližji kakor povprečni inteligenci«.

Biografi pa se z dvignjenimi rokami postavljajo pred genij, da ga rešijo pred psihiatrom!

In psihiatri? Eden izmed najmodernejših in najposobnejših, znani profesor za psihiatrijo in živčne bolezni na univerzi v Marburgu, Ernst Kretschmer, znan širom sveta po svojih študijah o zvezi med telesnim ustrojem in osebnostjo, je pravkar izdal odlično knjigo »Genialni ljudje«. Kot zdravnik in raziskovalec seveda ne zagovarja splošno razširjene sodbe, da je to, kar je zdravo, že samo po tem boljše od bolnega; zanj je govoričenje o psihopatični manjvrednosti samo predsodek. »Takle zdrav človek je hujši od živali« je pri neki priliki zaječal Heine, in prav gotovo ne more biti dvoma, da napravi bolezen včasih človeka občutljivejšega, bolj diferenciranega, kompliciranega, bogatejšega, zavestnejšega. Labilna živčna prefinjenost genij pospešuje, in je, če jo zdrava celota celotne osebnosti drži v mejah, obogatitveno in kvišku

goneč moment za genialno ustvarjanje. Celo tako orjaško postavlo kakor je bil Bismark, »so na višjih svetovne zgodovine kakor na primer po bitki pri Kraljevem Gradcu, napadli psihogeni krčeviti joki, da je po tedne moral ležati v postelji, in da se mu je dvignil žolč, kadar se je hudo razjezil.« Njegova žena, ki ga je vendar morala najbolje poznati, ga je imenovala »ubogega, bolnega črviča.«

Že po tem primeru je razvidno, da ni nikakega razloga, da bi se bilo treba sramovati neustavljive zveze med boleznijo in genialnostjo. Genij ostane navzlic temu v sociološkem pogledu ideal človeške vrste, čeprav je biološko nekaka variantska tvorba, kakor na primer pritlikavci ali velikani. Vprašanje je le: ali je genij genij navzlic svojih bolezenskih komponent ali pa ravno zaradi njih? Ali je primes psihopatologije dober za genialno ustvarjanje ali slab?

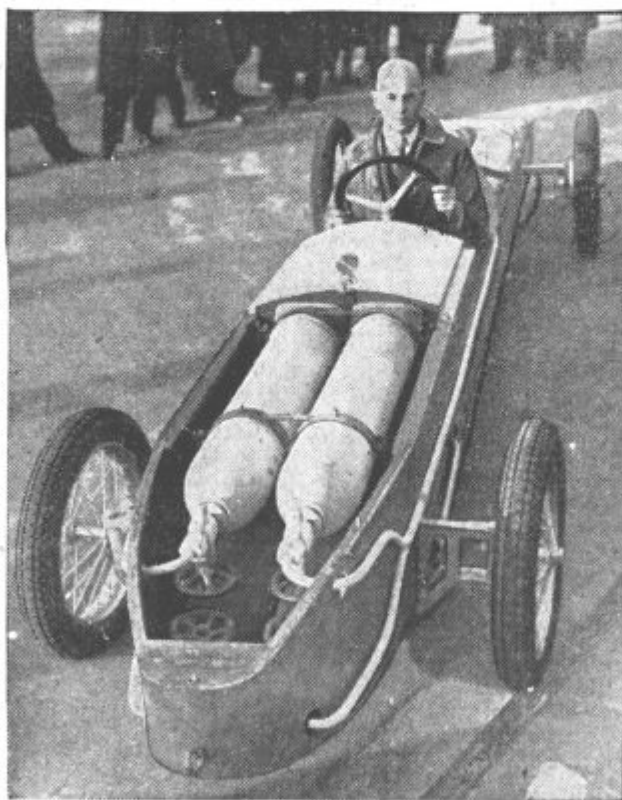
»Psihopatija sama po sebi gotovo ni vstopnica v Parnas,« pravi Kretschmer. Prav tako kakor so med zdravimi pametni in neumni ljudje, tako so tudi med psihotiki zelo inteligentni in slabo nadarjeni ljudje. Toda nadarjenost sama, kakor vemo, še ne zadošča. Biti mora še tista visoka napetost, ki ustvari kratki stik: iskra, »daimonion.« In baš to na videz nerazumljivo in nenavadno ima kakor kaže mnogo skupnega s psihopatološkim elementom. »Ti demonski bistveni elementi genija so identični s psihopatičnimi črtami v zgradbi genialnega človeka: oboje, tako psihopatološko kakor demonsko se pri biografski analizi pogosto ne da ločiti. «Vzemimo ferment demonskega nemira nepokoja iz konstitucije genija, potem nam ostane kvečjemu talent. Bolezenska delna komponenta v geniju ni morda slučajnost, spremenljajoč pojav, ampak je neobhodno potreben bistveni sestavni del genialnega človeka.

V tem je tudi seveda globlji vzrok, zakaj genialni ljudje tako pogosto — spomnimo le na Beethovna in Michelangela! — izvirajo iz rodbin, v katerih so duševne bolezni dedne. Celo Goethe, ki je bil vendar telesno zelo krepak, duhovno in telesno zdrav in v harmoniji, je imel za očeta nekam čudnega mo-

ža, čudaka brez poklica, ki je naposled umrl umobolen, posledica poapnenja žil. Od petih Goethejevih bratov in sestra ni bil niti eden niti telesno niti duševno Bog vedi kako na višini. Eden izmed bratov je bil duševno degeneriran, len in svojeglaven, edina sestra, ki je delj ostala pri življenju, Kornelija, je bila v vsem svojem bistvu patološka, tu pa tam celo uprav blazna. Od Goethejevih štirih otrok so trije umrli in Avgust, ki je ostal, je kakor znano kazal črte najhujše dedne degeneracije, v svojih zadnjih letih pa celo izrazil umobolnost. Njegova dva sinova, Goethejeva vnuka, s katerima je Goethejev rod izumrl, sta bila degenerirana, pohabljeni in bolna. Ves rod tedaj poln dednih anomalij. In Goethe sam? »Slično nagnjenje, ki je sestri uničilo vso življensko srečo, ker je bilo prehudo

razvito in izraženo, je bratu služilo le za to, da ga je periodično obsulo z najbogatejšimi darovi čuvstva in domisljije.«

Ista dedna gmota, samo neznatno izpremenjena — in govorimo namestu o veličini in vzvišenosti o boleznih in blaznosti. Toda ali sta zato genij in blaznost identična? Narobe! Gotovo je v genialnem kakor v umobolnem človeku demon, toda med tem ko ga oni obvlada, je v drugem primeru on obvladan po njem. V pretežno zdravo celotno osebnost genija je vložena psihopatološka komponenta kakor motor v dobro idočem stroju; toda ta komponenta je tu, mora tu biti in le omejena napuhjenost zdravih jih noče videti in se je sramuje. »Kje je blaznost, s katero bi vas bilo treba cepiti?« je že Nietzsche vzkliknil tem zdravim in prezdravim.

'Avto, ki ga žene kisik namestu bencina je najnovejši izum na polju raketnih avtomobilov. Slika nam kaže znanega raketnega vozača Valierja na njegovem originalnem vozu, ki ima mesto motorja samo dve veliki bombi kisika

Skrivnost grofice Barbare

Nekako pred 25 leti je Henri de Régnier proučeval v Benetkah arhive in zasledil tale rokopis, kjer se blaznost in groza družijo z zločinom in dojemljivo resničnostjo v prikazovanju. Podajem le odlomek.

Sedaj, ko me po vseh praviilih štejejo za umobolnega in sem zaprt v to zavetišče pač do konca svojih dni, ni več nobenega zadržka, da ne bi natanko in po pravici poročal dogodkov, ki so me spravili v internacijo.

Predvsem pa si nikar ne mislite vi, ki morda čitate pričujoče vrstice, da imate pred seboj enega takih prismojencev, ki pišejo neskončne obtožnice proti zdravniški pameti, čije žrtev so postali, ali ki ovajajo mrke družinske spletke ter tajne drame, zbog katerih so izgubili svojo svobodo. Ne! še na kraju pameti mi ni, da bi objokoval svojo usodo oziroma ugovarjal ukrepu glede moje osebe. Odkar bivam tu, mi ni niti enkrat načrt o pobegu šnil v glavo. Nasprotno, moja stanica v San Servolu zame ni ječa, marveč zatočišče. Nudi mi varnost, kakršne ne bi našel drugod, in čisto nič me ne mče oditi. Blagrujem debelo zidovje in čvrste rešetke, ki me poslej za večno ščitijo pred človeško družbo ter osobito še pred onimi, ki po svojem poklicu sodijo človeška dejanja.

Ako bi namreč te vrste sodnikom prišle pred oči, bi bile zanje brez vrednosti kakor tudi zame brez opasnosti že iz tega preprostega vzroka, ker sem zakonito in zdravniško zapisan med norce. Ta lastnost mi daje popolno svobodo, da govorim brez ovir.

Moja blaznost me čuva. Zategadelj sem ob svojem prihodu počel tu vse, kar je bilo treba, da se dožene moja zadeva. Valjal sem se po tleh, delal sem se, kakor bi hotel zadaviti stražnika, bedaril sem s tolkšno skrbjo in spretnostjo, da bi bil mogel sam sebe preslepiti. Saj je šlo za to, da si krepko zagotovim svoj položaj in potlej v miru uživam njegove prednosti.

Kajti uganili ste že, tega sem si v svesti. Jaz sploh ne blaznim, ampak sem bil žrtev strahotne dogodbe, ene izmed takih dogodivščin, ki jih človek ne mara in ne more verjeti, a ki so vendarle resnične. Čeprav presegajo

meje našega slabega razuma. Pa poslušajte in sodite.

Prva smola mojega življenja je bila to, da sem se rodil ubog, druga pa, da me je narava ustvarila lenega.

Moji roditelji so iz dobre hiše, pod palcem pa nimajo bogve koliko. Vendar so mi preskrbeli izvrstno vzgojo. Dali so me torej v najboljši beneški zavod. Sem je zahajala plemiška mladež. Ondi sem se seznanil z mladim grofom Odoardom Grimavellijem, o katerem v kratkem izpregovorim.

Učila sva se površno in ko sem tako za silo dovršil svoje študije, so me starši priganjali, naj si izberem poklic. A v tem trenutku se je oglasila moja prekleta lenoba. Bila je nepremagljiva in v tem sem pristen Benečan. Čemu si zagledal luč sveta v najmilejšem mestu pod božjim solncem, ako pa moraš tukaj delati kakor drugod? Benetke same po sebi so mi dajale dovolj opravka. Rad sem se igral z njimi v njihovi sedanjosti in njihovi preteklosti. Želel bi bil izkoriščati svoj čas s tem, da bi brskal po starih pismohranah njene zgodovine, toda za to bi bilo potreba denarja, meni pa ga je silno nedostajalo. Kako zamašiti to vrzel, ki dela napoto mojemu veselju do postopanja in zasebnega zgodovinarstva?

Ko sem nekoč razmišljal o teh težavah, mi je mahoma šnila v možgane usodna misel, ki me je privedla semkaj.

Stopil sem v San Marko. Na klopi sede sem motril dragocene marmorne podobe in mozaike, ki krasé to veledele umetnosti. Očaralo me je vse to razprostrto zlato in vse to blesteče bogastvo, ki pretvarja cerkveno notranjščino v čarovito duplino. Ob tem pogledu me je potrl občutek mojega siromaštva, kar se nenadoma domislil vsebine starih državnih papirjev, ki sem jih še tisto jutro pregledoval v arhivu. Bilo je poročilo inkvizitorjev glede nemškega pustolovca z imenom Hans Glücksherger, ki je trdil, da umeje pretvarjati kovine. Na svoj nosel je prišel sredi XVIII. stoletja v Benetke, kjer si je pridobil dokaj pristašev...

Zdajci mi blisk prešine duha. Pozlačeni oboki Svetega Marka so se zavrteli okoli mene in obšla me je omotica. Ker je bila ta čudovita tajnost ne-

koč poznana, zakaj je ne bi jaz zopet odkril? Gotovo so še nekateri ljudje vedeli zanj. Na vsak način je možno najti njih sledove, dospeti do njih in tudi zase doseči dobičkonosno razodetje.

Moj sklep je bil storjen. Dobil sem od svojcev nov odlog in mrzlično sem se vrgel na proučevanje okultistovskih spisov in razprav iz alkemije. Skoraj sem bil preverjen, da zlatodelstvo nikakor ni gola bajka. Hans Glücksberger je za trdno imel to moč. Obrazec je po vsej priliki povedal nekaterim svojim privržencem v Benetkah. To prepričanje mi je podeseterilo sile. Nadaljeval sem svoje poizvedbe. Izenada se je sled pokazal.

Med Nemčevimi zlatodeji so omenjali neko grofinjo Barbo Grimanellijevo. Ta veleumna gospa je po sodobnih izjavah v malo letih vzpostavila zelo razdrmano imetje svoje obitelji. Ona je dala prezidati rodno palačo, ki jo je Pietro Longhi poslikal na moker omet. Zame ni bilo nobenega dvoma: nepričakovani procvit grofice Barbare je izviraj iz čudežne tajne, ki je moral biti sedaj njen vnuk Odoardo njen postavni dedič!

Ah ta grofica Barbika! pa saj mi je bil znan njen obraz. V duhu sem jo gledal sredi zasnutka, na katerem je Longhi predložil razne osebe iz Grimanellijeve rodbine, razpostavljene okoli igralskih miz. Prizor je bil zajemljiv in zelo živahen, z liki prirodne velikosti in varljivim okrasjem. Sredi igralcev je stala grofica Barbara. Velika ženska trdega, oholega izraza. V roki je držala papir, popisan z otajnimi židovskimi znaki. Kako to, da me ta kabalistična znamenja niso že poprej spravila na pravo pot?

In življenje, ki ga je živel Odoardo izza svoje polnoletnosti, ni li bilo na mah objasnjeno? Rekovno je bilo, da je Odoardov oče pred smrtjo razdejal vso svojo imovino in da že dve leti Odoardo čez nemoč troši. Grimanellijevina je bila prenovljena ter je zopet na široko zaživela. Odoardo je za drage denarje pohajkoval po Londonu in Parizu. Mar ni to dokazovalo, da ima tudi on v rokah tajnost grofinje Barbare, Hansa Glücksbergerja, čudovito skrivnost, katero sem si hotel tudi jaz prilastiti?

To skrivnost sem moral dobiti, naj velja, kar hoče. Počemu bi se Odoardo neki branil deliti jo z menoj, ko pa je moj bistrice izvohal njen obstanek?

Toda kako dospeti do svojega namena? Prvi pogoj je bil, da se snidem z Odoardom. V tem trenutku je bil v Benetkah in drugi dan sem se odpravil v Grimanellijev dvorec. Uvedli so me v samo galerijo, kjer je bila slika na presno apno.

Ker Odoarda ni hotelo biti od nikoder, sem utegnil ogledovati Longhijevo fresko. Ena edina oseba me je mikala: grofinja Barbara. Zbodla me je nje trdost in grožnja. V roki, se je zdelo, je srdito stiskala svoje čirečare, ki seveda niso imele nobenega pomena, kakor bi jih želela odmakniti nepoklicanim očem.

(Dalje)

PTIČARSTVO IN FONOGRAF

Nov uspeh je dosegel disk. Nedavno so v Parizu uprizorili v komični operi Ivetotskega kralja, pri katerem so osupli gledalci imeli priliko poslušati prave slavčke: skladno ščebanje, pristne gostolevke, glasovne tresljaje, drobljenje, čigar čistota je ustvarjala prisrčno ovzdušje. Vse občinstvo je menilo, da je ravnatelj udomajil slavčke in jih dal partituri na razpolago. V resnici je gospa Harrison ušla na ploščo srebrne glasove nočnih pevčkov. Mična simfonija, oddajana po elektrofonu, je vznitila vse navzoče.

ŠKRILICE ZGOŠČENEGA ALKOHOLA

so smrtno nevarne, kakor so poročali nedavno sodni zdravniki Duvour, Goldberg, Pledellèvre i. dr. v Parizu. Ta proizvod se prodaja po trgovinah v obliki belih pravokotnih tablic, ki služijo nalik tekočemu alkoholu za ogrevanje raznih posod. Ta produkt nima nobenega okusa in povzroča smrtonosne zastrupitve, če se užije. Neke igrache imajo kotličke na paro in se dajo kuriti s škrlicami solidificiranega alkohola. Opasno je puščati otrokom te škrlice pri rokah. Treba bi jih bilo pobarvati ali jih storiti neužitne.

KAM RASTE PARIZ

Francoska prestolnica se razljuduje različno po različnih okrajih, predmestja pa se preobljudujejo. Od 1921 do 1926 se je njih stanovništvo povečalo za 252.000 edinic. Okrožje Saint-Denis je narastlo za 30%, Dugny za 13 %, Drancy za 102 %, La Courneuve za 82, Stains za 78, Bobigny za 68, Bondy za 51 itd. Najmanjši dvig opazajo Saint-Quen, Levallois-Perret, Neuilly in Clichy, največji pa Orly, 167%. Kako razložiti napredek v Seineskem departementu? Prebitek rojstev nad umrtji znaša 38.693 edinic, ostalih 213.000 duš pa je dotok iz mesta, s kmetov in inozemstva. Pariška sredobežnost ima svoj izvor v stanovanjski statistiki: razmah obrstva zavzema obsežna poslopja za svoje namene.

Goriva

Pregled svetovne proizvodnje rudnega blaga v primeri z Jugoslavijo

(Po raznih virih sestavil dr. Jože Rus)

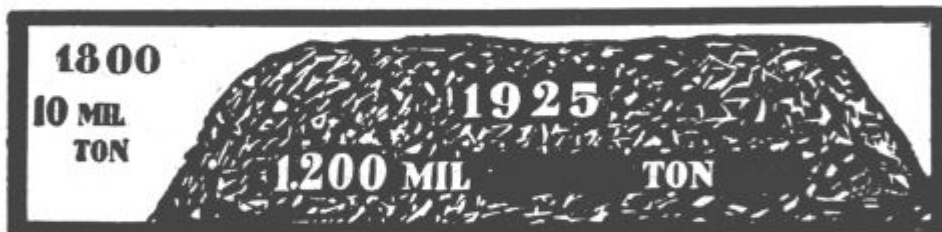
Usoda industrije in trgovine je tesno vezana na energijo, ki pridobiva rude, vrti stroje in poganja mehaniška prevozna sredstva. Glavni vir te energije so danes goriva, med njimi na prvem mestu premog in petrolej. Njima se je v novejšem času pridružila še elektrika. Ali kakor ima sicer svoj izvor v bogastvu tal, vendar danes še ni predmet mednarodne trgovine.*

Premog

Premog, čigar vrednost je bila pred dve sto leti še neznatna, je dosegel v današnjih časih važnost, ki jo je skoraj nemogoče oceniti. Njegova poraba se je

Vrste premoga in premogovniki. — Nepopolnoma zogljeneli sloji, šota in lignit, morejo služiti le kot gorivo. Obe glavni vrsti premoga, ružavi in črni premog, pa najdeta svojo porabo v industriji, bodisi vsak zase, bodisi kot mešanica. Ružavi premog se namreč prav naglo vname, daje pa manj toplote, najbolj se rabi v zdrobljenem stanju (Kokskohle). Črni premog gori počasneje, daje pa mnogo večjo toploto. Premog najvišje gorilne vrednosti se imenuje antracit.

Izdatnost premogovnika je odvisna predvsem od njegove bogatosti, to se pravi od debelosti in kakovosti slojev,

Proizvodnja premoga l. 1800. in l. 1925.

povzpela od 10 milijonov ton l. 1800. kar na 1200 milijonov l. 1925.; ta silni porast pa svojega vrhunca še ni dosegel. On gre vedno više, kljub temu, da se način izrabe čedalje bolj spopolnjuje in se množijo še drugi viri industrijskih sil, beli premog (voda) oziroma tekoča goriva.

Premog pa svoje važno mesto v gospodarskem življenju ni dobil samo kot dajatelj energije, on je tudi bogat vir znatnega števila prav različno koristnih snovi. Iz njega se dobiva po umetni zogljenitvi koks, ki je potreben v plavžarstvu in pridobivanju jekla, dalje nam premog daje plin, ki se rabi za gorkoto, svečavo in pogonsko silo, in končno se rabi pri sintetičnem pridobivanju dušika. Z destilacijo svetilnega plina se pridobiva iz premoga tudi katran, ki se toliko potrebuje neposredno kakor tudi v kemijski in farmacevtski produkciji.

* Glej članek istega avtorja v 9. in 10. številu »Zisa«.

odvisna je pa tudi od njihove lege. Premogovnik vodoravnih slojev ali dnevni kop je neprimerno izdatnejši kakor premogovnik nagnjenih in globoko pod površjem ležečih slojev; v starih kopih je treba vrtati vedno globlje jaške. Dalje čimbolj so premogovi sloji široki in pravilni, s tem manjšimi stroški jih je mogoče črpati. Končno je velike vrednosti še zemljepisna lega: premog, ki leži ob morju, ima izvoz silno olajšan, sicer pa so premogovniki odvisni od tega, ali se morajo posluževati plovnihi potov ali železnice, če pa nimajo ne prvega ne drugega, potem v trgovini vobče ne pridejo v poštev.

Premogove dežele. — Najstarejši premogovniki, to je premogovniki Velike Britanije, sedem v Angliji, eden na Škotskem, štejejo še danes v vsakem oziru med prve na svetu. Velika vrednost jim tiči posebno v njihovi legi ob morju, ki omogoča obažno plovbo in izvoz po vseh morjih zemeljske

krogle. Tudi njihova bogatost je tako velika, da je nimata ne Amerika ne Nemčija.

Zedinjene države Sev. Amerike izkopljejo tudi dosti premoga, ali one ga največji del porabijo na licu mesta, v atlantskih pokrajinah, kjer so premogovniki in velike tovarne drug poleg drugega. Kar premoga preostaja, gre v Kanado, Južno Ameriko in skozi panamski prekop v dežele ob Tihem oceanu.

Tretja v vrsti »črnega zlata« bogatih dežel je Nemčija. Ruhirska pokrajina in Saksonska obsegata ob svojih premogovnikih industrijsko najbolj delavne nemške kraje. Nemčija izvaž več premoga kakor Amerika, prodaja ga predvsem v Francijo, Avstrijo, Rusijo, Švico, Holandijo in Skandinavijo.

Francija mora kljub bogatosti in izdatni izrabi premogovnikov na svojem severu del premoga kupovati v Belgiji, Nemčiji — primerljaj dolgoletno zasedbo nemških premogovnikov v Porenju — in Angliji.

Premogovniki Belgije so podaljšek severnofrancoskih in imajo premoga v izobilju. Tudi Poljska, Češka, slovaška in Rusija morejo svoj premog izvažati iz Šlezije, Češke in od Doneca.

Na Daljnem vzhodu kopljejo Japonska, Kitajska in Indokina sklade prvovrstnega premoga. Prva porabi doma ves svoj pridelek in ga mora še uvažati iz sosedstva. Ostali dve deželi posebno Indokina, črpata svoje zaklade le ob redkih železnicah in sicer v velikem delu za izvoz. Avstralija in Vzhodna Afrika sta tudi začeli izvažati premog.

Premog se uvaž v posebno veliki meri v glavne postaje pomorskega prometa in sicer zastran preskrbe mimo vozečih parnikov. Ogromni mednarodni trgovinski promet s premogom ima svoja središča v Cardiffu in Newcastleu na zahodni obali Anglije, v Duisburgu na Renu v Nemčiji in v Hampton-Rodu v USA.

V Jugoslaviji se koplje danes visokovredni črni premog samo v 11, manj vredni rjav pa v 59, a lignit v 40 rudniških obratih. V vseh 100 naših premogovnikih je l. 1928, delalo 30.762 rudarjev in 856 nadzornikov. Istega leta se je izkopal le 457.000 ton črnega premoga, 1 milijon ton lignita in 3.666.000

ton rjavega premoga v vrednosti 90, 119 oziroma 686 milijonov dinarjev. V sami Sloveniji imamo en premogovnik črnega in 24 rjavega premoga oziroma lignita, ki ležijo z malimi izjemami vsi v Zasavju, pokrajini med dolensko Temenico in štajersko Dravinjo. 8889 delavstva z nadzorniki je spravilo v l. 1928, na dan skupaj 1.867.000 ton premoga v skupni vrednosti več ko 340 milijonov dinarjev. Dobra tretjina vse vrednosti pridobljenega jugoslovenskega premoga je torej doma v tleh Slovenske zemlje. Vendar je naš pridelek premoga v primeri z ostalimi deželami prav majhen, saj dobimo v enem letu premoga komaj toliko, kar dasta Anglija in Nemčija v enem samem tednu. Naše premogovne rezerve pa se cenijo na štiri milijarde ton premoga, kar nam daje najlepše nade za bodočnost.

Veliki napredek, ki ga zaznamuje slovenska proizvodnja premoga, se nam kaže posebno jasno, ako pomislimo, da so naši premogovniki dvignili v l. 1913, le 1.587.000 ton, lanskega leta pa že 2.293.000 ton premoga. Od proizvodnje lanskega leta je porabila naša industrija brez železnic 808.700 ton premoga, in sicer v primeri s predlanskim letom za 200.000 ton več, kar je spet posebno razveseljiv dokaz o napredku industrializacije naše dežele.

Petrolej

Petrolej je prišel v mednarodno trgovino primeroma pozno, je pa danes eden glavnih njenih predmetov. Njegova proizvodnja, ki presega letno 140 milij. ton, je petkrat večja, kakor je bila pred 40 leti. Avtomobilizem, letalstvo in pomorsko strojništvo so dali pobudo iz početka počasnemu, pozneje pa silno naglemu njenemu porastu. Obenem se je kemiji posrečilo, da je dobila iz petroleja marsikak stranski produkt, ki so vsi njegovo vrednost le pomnožili in zvišali njegovo porabnost. Konsum je pa že tako velik, da se resno bojijo, da ga utegne zmanjkati. Zaradi tega so razvili narodi prav mrzlično delavnost, da si zagotovijo posest njegovih najdišč, da najdejo novih, oziroma poiščejo zanj nadomestila. Medtem, ko stikajo učenjaki in tehniki za petrolejem po vsem svetu, ga dvigajo inženjerji pridno iz starih in novih navrtanih vrelcev. Danes vrtajo že do 2500 m globoko, obenem si prizadevajo, da

spopolnijo transportna sredstva z vagoniskimi in ladjskimi cisternami in še bolje s podzemnimi kanalizacijami od vrelcev do rafinerij (n. pr. Baku-Batum v Kavkaziji).

Petrolejske dežele. — Najizdatnejši producent petroleja so ameriške Zedinjene države, saj pridobijo 70 odstotkov vseh količin. Starim vrelcem v Pennsylvaniji so se pridružili novi, dosti obilnejši v Oklahomi, Teksasu, Louisiani in Kaliforniji. Američani porabijo prav znatne količine petroleja doma v svoji industriji in prometu, ga pa tudi izvažajo po vsem svetu preko luk Philadelphia in Sabine. Njihove rafinerije (čistilnice) predelajo tudi mnogo surovega, iz tujine uvoženega kamene- ga olja, ki ga njihovi vrelci nimajo.

Druga v vrsti je Mehika, ki pridela 15% vsega petroleja. Njeni črpani vrelci ležijo blizu Mehikanskega zaliva in se skoraj ves izvoz vrši preko luke Tampico. V notranjosti države pa čaka še mnogo nedotaknjenih vrelcev. Ruska Kavkazija je bila dolgo časa druga petrolejska dežela. Petroleja je tu v izobilju, a črpa se samo na obali Kaspijskega jezera s središčem v mestu Baku.

Romunija in poljska Galicija imata petrolejske vrelce pod gorskim obodom Karpatov, Južna Amerika pod Andami, Birma, malajski polotok, sundski otoki in Japonska v južnoazijskem podgorju. Vse te dežele pridobivajo petrolej v velikem delu za izvoz. Dokazanega petroleja ima tudi naša sosedna Albanija.

Tudi v Jugoslaviji imamo dokazane plasti nafte, in sicer v Medžimurju, Hrvatski - Slavoniji, severni Bosni, v črnogorskem Primorju, posebno v izdatni meri pa okoli Ohrida v Južni Srbiji. Na večji del teh najdišč pa je sedlo četvero svetovnih petrolejskih družb (trustov), nočejo jih pa še odpreti, ker hočejo držati cene petroleju na svetovnem trgu kolikor mogoče visoko.

Francija, Velika Britanija, Nemčija, Španija in Italija nimajo skoro prav nič te dragocene tekočine v svojih tleh. Pred vojno zanj niso imele nobenih skrbi. Silno povpraševanje po njem med vojno in pozneje pa je dalo povod, da se je rodila petrolejska politika, ki je čisto trgovinsko zadevo spremenila naravnost v življensko vprašanje teh dežel. Kako naj se to pereče vprašanje reši, je velika uganika, ki postaja čedalje bolj neznosna in strašna.

Čudaštva velikih romantikov

Slavne pisatelje radi smatramo za vzvišene na človeške malenkosti. V istini so bili to ljudje kakor drugi s svojimi slabostmi in strastmi. *Lamartine* n. pr. je bil ponosnejši — ali se je vsaj tako delal — na svoje vinograde nego na svoje granese. Razen v verzih ni kazal nikoli zmisla za umerjenost. Tako je nekoč v svoji raztresenosti, iskaje brzkone kako rimo, preveč nalil svoj črnilnik, da se je prelil na zeleno prevlako po mizi. Hitro je popil marogo s svojim dragim robcem, rabil je namreč vedno le najdražje perilo. To si lahko mislite, za kam je bila zdaj rutica. On pa je zamrmral sam pri sebi: »Pa trdijo, da nimam reda!« *Balzac* je venomer stremel po tem, da bi zabogatel drugače ko s slovstvom. Sanjarij je o čudnih naklepih, tako je mislil osnovati veliko osrednjo špecerijo z družabnico George Sandovo, ki bi sedela pri blagajni Kanil je uvažati hraste iz vzhodnih krajin. Nadalje je med drugim razglabljal o ustanovitvi društva za gojitev kraljevskega jabolka (ananasa). Vsako jabolko naj bi vrglo 8 frankov dobička in po 5 letih bi bil gospod Balzac milijonar.

Musset, gizdačin, pevec ljubezni, je imel po neki strani malomeščanski okus in je živel v kar se da preprosti notranjščini. Razumel se je na rokohitrstvo, razrezal vam je robec na 20 kosov in ga potlej izcelil. Veselilo ga je, če si občudoval te male spretnosti, a njegove poezije nisi smel. »Pustite me na miru z velikim pesnikom. Bog znaj, ali se bo ohranil kak verz iz mojih zbirk!« je govoril svojim sobesednikom. Vendar proti Hugoju, ki mu je vsiljeval svoje nasvete, se je izrazil: »Vi ne morete čutiti, kar čutim jaz. Po sto letih se bodo moji stihji še čitali, medtem ko bodo vaši pozabljeni!« In sprla sta se za deset let. Ko sta se zopet pobotala in je prišel Musset neki dan v Akademijo, je vprašal dosmrtnega tajnika: »Je li Viktor Hugo tu? — Ne. — Če je tako, pa odidem. — Zakaj? — Ker ni nikogar tu!« *Hugo* je bil vnet spiritist in bahjeverec. Trpeti ni mogel, da bi bilo 13 oseb za mizo. Tri stvari je nad vse mrzil: odlikovanja v gumbnici, površnike in dežnike. (nk).

Bernhard Kellermann

Indija - kraljevska beračica

Nekdaj ena izmed najsijajnejših dežela naše zemlje, kraljica med kraljicami, očarujoča kakor pravljica, hrepenenje zapada, je danes Indija le še siromašna beračica. Brez nade in v topi bolesti čepi pred svojo nekdanjo palačo, v kateri gospoduje tujec.

Kaj vemo o Indiji? Nič! Natanko toliko, kolikor dovoli vedeti svetu ta tujec in nič več. Kaj ve Indija o nas in o svetu? Kar ji dovoli vedeti tujec in nič več! Tujec nadzoruje žice, ki vežejo Indijo s svetom, Indski tisk je siromašen in poln čenč ter sportnih poročil. Indska poročevalska služba je tako prirojena, da ni mogoče ustvariti si pravo sliko o zunanjem svetu. O vseh važnih stvareh, ki premikajo svet, izve Indija bore malo. Svobodnega mišljenja ni, ker tujec ne vidi rad, ako berač misli. Časopisi so dan za dnevno polni poročila o obravnavah proti urednikom indskih listov. V ječah sede cele trume političnih zločincev. Niti ni potrebno propovedovati upor proti angleški oblasti, marveč zadostuje v to že vzbujanje nenaklonjenosti napram vladi. Za ta zločin je bil obsojen I. 1918. Mahatma Gandhi.

Ko sem nekega dne jezdil po bazarju v Lehu, so mi prijahali naproti trije odlični možje iz Ladaka. Komaj so me zagledali, so skočili s sedel, odveli kone v stran in se mi spoštljivo priklonili. Zakaj? Moj spremljevalec mi je pojasnil: »Mislijo, da ste Anglež in se boje, da bi okusili bič, ako bi takoj ne razjahali.« Danes bi težko kateri Anglež še posegel po biču, česar ni treba še posebej omeniti, vendar je ta dogodek značilen za panični strah, ki ga širi osvajač Indije okoli sebe. Berač je postal že suženj. Hitro in skoro iz navade dvigne roke na prsi, proseč milosti, brž ko se pokaže na licu gospoda kaka guba nejevolje.

Ako so me možje iz Ladaka imeli za Angleža, sem kasneje često doživel zadovoljstvo, da so me Angleži smatrali za Inda. Zaviti v ledeno visokost in molčeče zaničevanje so sedeli ravnatelji — često zelo mladi gospodiči — cesarske banke Indije ali drugih zavodov v svojih hladnih dvoranh, kadar sem se po poslih oglasil pri njih. Nekoč je eden izmed njih celo vrgel

noge preko naslonjala, kakor da sem črnc, ki se predrzne motiti ga v njegovem svetišču. Kako dobro sem razumel Inda, kadar so mi pravili, da se tresejo v besu ponižanja kadarkoli imajo opraviti s kakim višjim angleškim uradnikom.

»Indija ni dežela, kjer bi mogel živeti človek, ki količkaj da na svoje dostojanstvo,« so mi dejali. »To je dežela, ki tira v obup.« Celo najmanjši angleški pisarček se čuti v Indiji osvajalec in si nadeva masko diktatorja.

V Indiji sem prevozil 7000 km z avtomobilom in sem imel priliko marsikaj opaziti. Ako sem se ustavil v kakem manjšem mestu, da kaj povprašam, so se držali boljše oblečeni Indci, ki sem jih klical, daleč ob strani. Brž ko pa jim je moj šofer Halil pojasnil, da nisem Anglež, so naenkrat izvrstno znali angleški in so se kosali med seboj v vljudnosti in prijaznosti. Ali slusajo Angleži, kako brez dna je sovraštvo in zaničevanje, ki se nabira v indskem narodu zoper nje?

Indija je nepregledna in neizmerna, skoro del sveta zase. Morda bi ta del sveta razumel, kdor bi potoval po njem dvajset let in kdor bi znal sto jezikov. Običajni potovalec vidi izvrstne železnice, hotele, čudovite ceste, po katerih divjajo avtomobili, lepo gojene parke, muzeje in vladna poslopja. To pa ni nič drugega nego blesteče pročelje, ki skriva obubožano in ponižano pravo Indijo.

Stalen odstotek indskega ljudstva je vsako leto obsojen na smrt od gladu. Letni povprečni dohodek prebivalstva na glavo so angleške oblasti izračunale na 300 do 400 dinarjev. Pretežni del indskega naroda, ki je skromen do nepojmljivosti, je nedohranjen in hodi vsak dan lačen spat. V siromašnih vaseh je videti sestradane, polmrtve družine, bivajoče v kočah in luknjah, ki bi bile komaj dobre za pribežališče živalim. V predilnicah dobi ženska delavka komaj 13, moški pa 26 dinarjev pri deseturnem dnevnem delu, v rudnikih pa so mezde še nižje. Za uradniška mesta, ki so plačana s petdesetimi do šestdesetimi rupijami na mesec, se poteguje na stotine intelektualcev. Brezposelnost je strahotna in se za

*Kodja indskih nacionalistov
Pundit Nehru*

vsako prosto mesto poteguje dvajset do trideset tekmecev. Često so me nagovarjali brezposelni uradniki, ki so že leta brez zaslužka. Samo v angleški Indiji (brez tkzv. samostojnih držav) umre letno za kolero, kugo, mrzlico in za kozami kakih 4 do 5 milijonov ljudi. Isto prostranstvo s svojimi 240 milijoni prebivalcev je imelo l. 1923. celih 60.000 bolniških postelj! V raznih malih indskih mestih sem videl, kak heroični boj vodijo indski zdravniki proti celi povodnji bolezni in bede s popolnoma nedostatnimi sredstvi. Često so komaj uspeli zapisati bolnike, toliko jih je bilo.

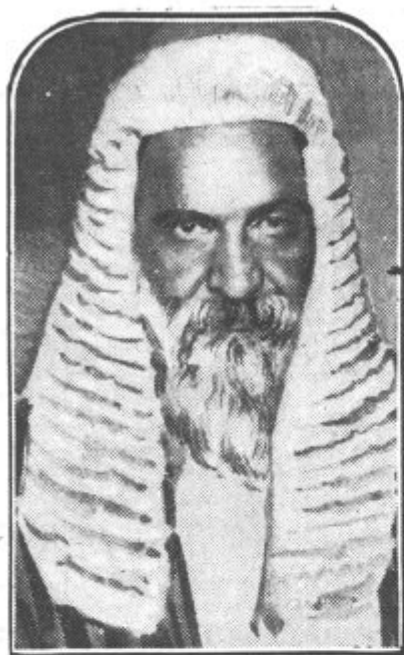
V Indiji je povprečna starost človeka 24 let, v Evropi je ta starost skoraj dvakrat toliko. Ni nikakega dvoma: Indija je danes najsiromašnejša dežela pod solncem!

To se vidi na prvi pogled popolnoma razumljivo, kajti ta najsiromašnejša dežela pod solncem izvaža letno za 20 milijard dinarjev bombaža, za 4 milijarde dinarjev žita in za šest milijard dinarjev čaja. Poleg vsega tega pa še velikanske količine kave, kož, železa.

Otroški zakoni v Indiji

Čodo v kratek prepovedani. Ker smatrajo v Indiji neporočeno žensko za največjo nesrečnico, se vršijo v zadnjem času številne poroke med otroci. Slika kaže šestletno »nevesto«

*Predsednik indskega parlamenta
Patel*

petroleja, sladkorja in drugega blaga. Nje izvoz in uvoz dosega letno vrednost do 130 milijard dinarjev. Kako je vendar mogoče, da je ta tako bogata dežela tako grozovito obubožala?

Sir John Strachey, bivši član finančnega odseka indske vlade, daje odgovor na to vprašanje. Opisujoč bedo te na sebi bogate dežele, pravi, da »Indija zaradi svojega čudnega gospodarskega in političnega položaja izvozi letno za kakih pet in pol milijarde dinarjev blaga v Evropo, pa zanj ne dobi nikake gospodarske protivrednosti. Te milijarde gredo vsako leto iz dežele, kot stroški za upravo in obresti za vloženo glavnico«.

List »Economist« je izračunal, da je od 570 milijonov funtov, naloženih v Indiji, angleška last kakih 470 milijonov. Železnice, banke, elektrarne, cestne železnice, vodovodi, rudniki, petrolej, gumi, čaj in vse drugo je po treh četrtinah v angleških rokah in dobiček se staka po pretežni večini v angleške žepe.

Indsko ljudstvo je postalo kuži Anglije.

Nova indska narodna zastava, katero je nosila voditeljica indskih žen Kamaladevi Hatopadhija na dan proslave neodvisnosti v Bombayu

Trinajst milijard dinarjev mora plačati indski berač za armado, ki ima edini namen, da ga tlači k tlom. Ta vojska je med vsemi armadami sveta najbolj oborožena in najrazkošneje opremljena, prava paša za oko vojnega dobavitelja. Častniki in poveljniki živijo v vilah in malih palačah, ležečih med obsežnimi travniki in parki. Vsaka tri leta dobivajo celoletne dopuste iz zdravstvenih ozirav, po dvajsetih letih pa odidejo s polno plačo v pokoj. Vse to plačuje berač.

V novejšem času si prizadevajo ustanoviti tudi indsko mornarico. Neke visoki angleški dostojanstvenik, morda sam podkralj, je častital indskemu narodu k časti, da sme nje brodove pripadati slavni angleški mornarici. »Nihče ne dvomi nad slavo angleške mornarice,« mi je rekel neki Indec, »toda zakaj neki lažejo neprestano? Kaj smatrajo morda vse Indce za idiote? Pri tej mornarici ne gre za nič drugega, nego za nadaljnji korak k zaslužnjenju indskega ljudstva in za dobavo angleške industrije.«

Podkralje, generalne guvernerje, trume najvišjih uradnikov, ki bivajo v palačah, poleti v gorovju v Simli in Dardžilingu, s parkom avtomobilov, s telesno stražo in celo vojsko služinčadi — vse to plačuje indski berač.

Celo za angleške cerkve v Indiji mora plačevati po 100 milijonov dinarjev letno.

Trinajst milijard, ki jih indska vlada izda vsako leto za vojsko, tvori po uradnih poročilih 28 odstotkov vsega proračuna. Koliko pa daje ista vlada za vzgojo in zdravstvo naroda? Pet odstotkov, ne! pet odtisočkov za šole in en odtisoček za zdravstvo!

Policija in pravosodje pa pogoltneta deset odstotkov, obresti od državnih dolgov pa tudi deset odstotkov.

Samo iz obdavčenja poljedelstva (gladujočih kmetov!) je črpala indska vlada l. 1924-25. šestnajst odstotkov vseh dohodkov; na Angleškem pa priteka iz tega vira le en odstotek dohodkov.

Katera dežela na vsem božjem svetu bi mogla prenašati tako upravo dlje nego par let, da ne bi izkravavela? Indija jo prenaša sedaj že skoro sto let.

Anglež H. M. Hyndman piše: »Indija postaja vse slabotnejša. Srčna kri in življenski mozeg velikih, pod našim gospodstvom stoječih človeških mas

odteka počasi, in vendar vsak dan hitreje.«

Gladujoči milijoni brez šol — manj nego dva odstotka indskih žensk je pismenih, za vse prebivalstvo pa dosega pismenost komaj osem odstotkov —, popolnoma nezadostne zdravstvene uredbe, toda indska birokracija si stavi novo mesto, simbol državne sile, New Delhi. Tudi teh sedem milijard dinarjev, ki jo bo stalo novo mesto, bo plačalo gladujoče indsko ljudstvo.

Nesrečna Indija! Nesrečna beračica, nesrečna kraljevska beračica!

(Iz knjige »Pot bogov«)

ZENSKI POKRET NA NORVEŠKEM

Spričo svojih bojevitih tradicij, katere ji je ostavil čas Vikingov, bo morda kdaj videla žensko na čelu svojega brodovja ali svoje vojske. Liberalna vlada, ki ima sedaj oblast v roki, pripravlja zakonski načrt, da bi se ženskam omogočilo vstopiti v vse državne službe, ki so bile doslej prihranjene moškim. Iz tega smemo sklepati, vsaj teoretično, da bodo smele Evine hčere vstopiti v armado in mornarico ter celo zavzeti službo v protestantski cerkvi. Za pomorsko častništvo se bržkone ne bodo pulile, pač pa bodo po vsej priliki tiščale v duhovski stan. Nekateri so že študirale bogoslovje na univerzi in ker je norveška cerkev pod državno upravo, oddaja vsa pastorska mesta vlada. Možnost, da bi pastorsko stolico zasedle žene, je vzbudila ogorčenje med svečeništvom, ki podpira svoje ugovore z evangelijskim duhom, cerkvenimi sporočili in navodili sv. Pavla.

TOBAČNICA

Največjo tobačnico na svetu poseduje brez dvoma angleško društvo ljubiteljev preteklosti. Hrani se v Caxtonski dvorani v Westminsteru. Visoka je 1 m 20, široka in dolga pa 0,35 m. Pred več ko dve sto leti je bila kupljena na sejmju v Charltonu Hornu za skromno vsoto dveh denarjev. Danes je zavarovana za 7000 šterlingov. Prvotno škrabico so ponovno zadelali v večje in večje škatle, pokrite s srebrnimi pločami, na katerih so vrezani najznamenitejši zgodovinski prizori zadnjih dveh stoletij. Na poslednjem omotu je upodobljen pokop neznanega junaka v Westminsterški opatiji.

JEKLENE KNJIGE

Veliki iznajdnik Edison trdi, da je tehnika za izdelovanje jekla že toliko napredovala, da se poslej obeta možnost, objavljati knjige na jeklenih listih. To jeklo bo cenejše od papirja. Izdaja 4000 strani ne bo nad dva palca debela in bo tehtala manj ko 500 gramov.

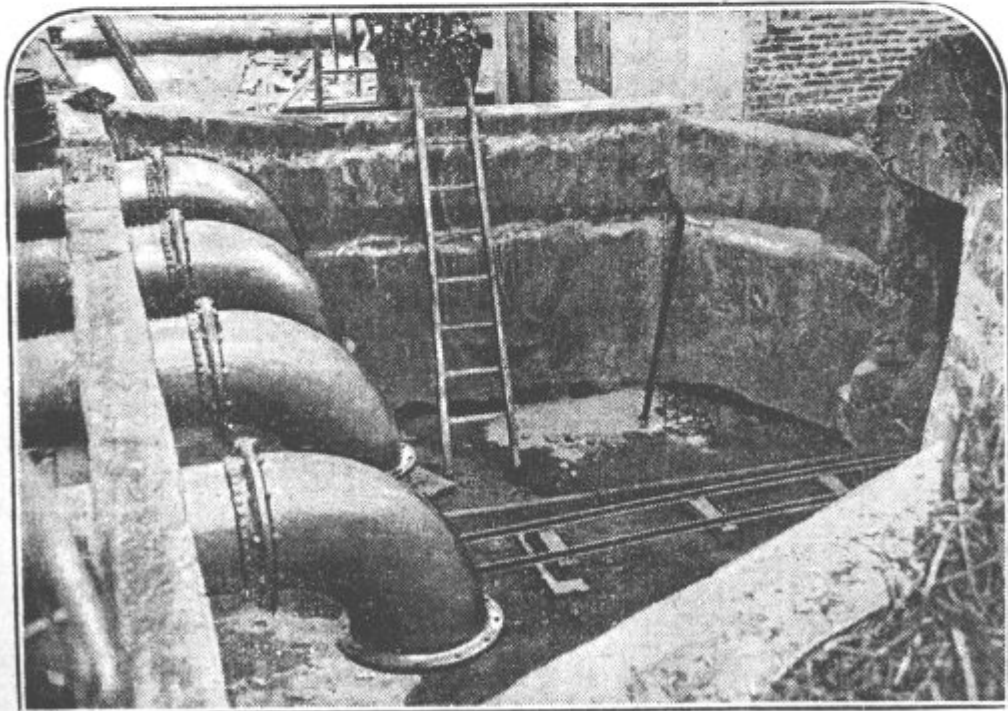
Tajne Nemijskega jezera

V zgodovini starih Rimljanov najdemo od l. 37. do 41. po Kr. med vladarji Kaja Kaligulo, ki ga smatrajo povestničarji za enega najgrozovitejših mož na prestolu stare rimske države. Kaligula je bil najmlajši sin Germanika in Agripine. Rodil se je l. 12. po Kr., padel pa je kot žrtev rimske maščevalnosti pod roko pretorijanskega tribuna Kasija He-reje.

Ime Kaligula je prav za prav vzdevek, ki ga je dobil poznejši cesar še le pri vojakih zaradi svojih majhnih škornjev (caliga), ko ga je vzel njegov oče s seboj na reko Ren. Rimski cesar Tiberij, ki se mu je bil Kaligula hlinil, ga je napravil za svojega naslednika na ta način, da je preskočil svojega krvnega nečaka Tiberija. Kot sin Germanika in s podporo morilca Makra je Kaligula zasedel rimski prestol ter odpravil nekatere krute odredbe svojega prednika. Kmalu potem ko je nastopil vlado, pa je močno zbolel. Ko je čez osem mesecev okrevail, se je vrnil na prestol do-

cela izpremenjen. Smatral je, da mu je vse dovoljeno. Ne le, da ni poznal nobenih mej v razsipnosti in razvratu, smatral je tudi, da mu je dovoljeno vsakršno izsiljevanje. V izbiri sredstev je bil naravnost grozen, njegova nesramnost pa je bila tolikšna, da so njegovi sodobniki opravičevali njegovo početje z brezumnostjo. Dal se je častiti kot Bog, vse kar je bilo sveto drugim, pa je teptal z nogami. Po več neuspeših vojnih pohodih so se pojavile proti njemu zarote. Odkrili so jih in zarotnike strahšno kaznovali. Vendar je padel trinog končno tudi sam kot žrtev maščevalnosti.

Kaligula je dal med drugim sebi v zabavo in čast zgraditi več ladij, ki so jih ugotovili v novejšem času na dnu Nemijskega jezera blizu Rima. Čemu so te ladje prav za prav služile, še ni docela pojasnjeno. Nekateri raziskovalci smatrajo, da je Kaligula na njih prirejal orgije, ki so presegale vse meje. Drugi zopet domnevajo, da so bila to

Mogočne črpalke, ki črpajo vodo iz Nemijskega jezera

neke vrste plavajoča svetišča, posvečena boginji Diani. Slednje se zdi verjetno v toliko, ker je stal v Nemiju gaj, posvečen tej boginji. Že l. 1885. so naleteli starinoslovci na ostanke Dianinega

plavajočih palač in njih zakladov v muzej.

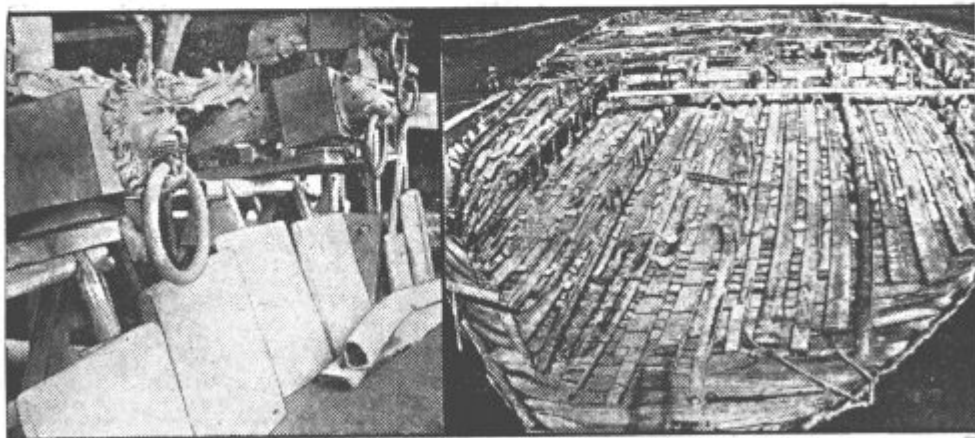
Nemijsko jezero ima 12 m visoko blatno dno, ki pa ni na koncu skafovito,

Slika prikazuje ostanke predzgodovinske naselbine, ki jo je pokrivala voda več tisoč let

svetišča poleg Nemija. Deset let pozneje so odkrili v Nemijskem jezeru Kaligulove ladje. Sedanja italijanska vlada je dala pobudo za izsušitev Nemijskega jezera, ker je bilo le na ta način mogoče priti do ladij in jih dvigniti iz blata ter spraviti ostanke Kaligulovih

marveč obstoji iz močne plasti lapilov, luknjičastih lahkih kamnov vulkaničnega izvora, kakršni so pokopani l. 79. po Kr. mesti Herkulenum in Pompeje. Lani v oktobru se je pripetila pri delu za dvigavanje Kaligulovih ladij neprijetna nezgoda. Utrgal se je plaz zemlje in

Levje in volčje glave iz brona, ki so krasile Kaligulovo ladjo. (Pod njimi cementne plošče z ladjinega krova.) Desno: ostanke Kaligulove ladje, ki je ležala 2000 let v Nemijskem jezeru, in ki jih bodo sedaj spravili v poseben muzej

blata, na katerem je slonela ladja »Zrcalo Diane« in se zarila sedem metrov globlje v vodo in dva metra v blato. Možje, ki so že mesece in mesece de-

Poleg druge Tiberijeve ladje so našli en meter visok steber iz pozlačenega bronu, čigar dvoobrazna Herma sestoji iz obeh favnskih glav: mladeniča in bradatega starca.

laš, da bi iztrgali jezeru Kaligulovo skrivnost, so bili s tem prikrajšani ne le za uspeh vsega dotedanjega dela, ampak tudi za sadove, ki so si jih obetali od njega.

Steber s strani: mladeničeva glava

Seveda pa niso Kaligulove ladje več v tistem stanju, kakor so se potopile. Tloris prve ladje je tolik, da bi na prostoru, ki ga zavzema, lahko stala mogočna katedrala. Ta mogočni »čoln« je bil čisto plitek, skoro tako plosk kakor splav, vendar pa je bil zgrajen po načrtih čisto pravilne ladje. Zgornji del zgradbe je kajpada čisto izginil. S tem je najbolj oškodovano tisto občinstvo, ki je pričakovalo z dvignjenjem Kaligulovih ladij senzacionalnih razkritij o nemoralnem Kaligulovem življenju na njih. Našlo se ni nič, kar bi govorilo v prilog »orgijastičnim nasladam« rimskega cesarja. Vse, kar so našli, je bilo nekaj stotov bronu in nekaj ton kamena. Iz tega se da sklepati, da je ladja služila bogoslužnim smotrom. Ogrodje ladje tvorijo hrastove grede, ki so navzlic dolгим vekom še vedno ohranjene. Krov nosijo debela iz pinij in samo jelove deščice, ki vežejo hrastovino in les pinij, je bilo treba zavaruovati pred žarkim solncem z jadvovino. Oklop ladje je svinčen, podlaga pa iz katrana in iz bombaževine.

Stari cesarski arhitekti, ki so gradili Kaligulove ladje, so gradili tako, da so najprej zvezali med seboj grede z deskami. Na to podlago so položili plast opeke, vrhu nje plast cementa, nanj pa plošče iz marmorja. Našli so se tudi dragoceni ostanki mozaikov, sestavljenih iz belih in črnih ploskvic ter mozaiki iz stekla. Vse to hranijo poleg

Starčeva glava

pisanih vzorcev marmorja in porfira, poleg nekaj tucatov kljuk najpienentejše oblike, nekaj sto mačkov in brončenih žebeljev, čijih velikost se giblje med poldrugim cm in pol metro, in v začasni shrambi in pride pozneje v muzej. Našli so se pa tudi ostanki lesenih vrat, pozlačene plošče iz bronu, ki so nekoč pokrivalo kabine na Kaligulovi ladji in brončena pipa, ki je svojčas odpirala in zapirala vodovod, ki je dovajal ladji pitno vodo, kadar je bila zasidrana. Celo rimskih svinčenih cevi ni manjkalo z žigom cesarja Kaligule. Dalje so dvignili z ladje predmete, ki se jim divijo današnji tehniki: črpalno napravo, ki je odstranjevala infiltracijsko vodo z najspodnejšega prostora ladje ter nazobčana priprava, o kateri si strokovnjaki še niso na jasnem, kakšni svrhi je služila. Našli so dalje nekaj sidru podobnih, opasno koničastih predmetov, ki seveda niso služili na Kaligulovi ladji, ampak so se jih posluževali razni arheologi in tisti ki so hoteli z njimi izropati ladjo v 15. veku in v 90. letih minulega stoletja. Vse to bodo shranili v muzeju, da bodo poznejši rodovi lahko hkratu spoznali ne le ustroj Kaligulovih ladij, ampak tudi zgodovino njih dviganja.

Druga Kaligulova ladja leži dokaj globlje od prve in je domnevno iste velikosti kakor prva, le s to razliko, da kaže pravi ladijski prostor na videz bolj okroglasto obliko votline. Na robu ladje je videti 30 cm široke odprtine, stoječe v razmahu poldruga metra druga od druge. Te odprtine so najbrže služile za oporo veslom. Iz tega bi se dalo sklepati, da je ta ladja res bila nekakšna plavajoča palača, medtem ko je imela prva vlogo stacionarne ladje in jo je vezal z nabrežjem poseben, z bronastimi okraski ozaljšan mostič. To je torej bila Kaligulova palača na vodi.

Med potapljači, raziskujočimi Nemjsko jezero, je zbudilo splošno pozornost dejstvo, da je bila votlina ladje obtežena s težkimi kamni, s katerimi je bil založen tudi ladijski trup. Prof. Antonelli, ki vodi arheološka raziskovanja na Nemjskem jezeru, vidi v tem potrdilo naziranje, da so bili baš Rimljani tisti, ki so potopili Kaligulove ladje.

Prof. Antonelli meni, da izhaja odtod znana auguralna roka v rimskem muzeju Therme in tudi steber Brusille v Britskem muzeju v Londonu, dalje berlinska brončena čelada in glave volkov

v muzejih Alberta in Viktorije. Vse to so po njegovem mnenju, ki so bili ukradeni z druge nemjske ladje. Cela vrsta fresk na stenah Vatikana iz 15. veka, na katerih je po Antonellijevem opozorilu postal pozoren umetnostni kritik Peralli, predstavljajoče velike živalske glave z obroči v gobcih priča, da je del plena druge nemjske ladje, ki je neznano kam izginil, mogoče še večji in znatnejši od tega kar poznamo dandanašnji. Tudi spisi Pyrrha Ligorija, ki jih je bil inž. Ucelli našel v knjižnici Karla Emanuela Savojskega, izpričujejo, da je ta domneva pravilna. Druga ladja, ki je dolga 71, široka pa 21,50 m ne nudi po Antonellijevi sodbi nobenih posebnih novosti (izvzemši okraske umetniške vrednosti, vrče iz gline, žebelje i. dr.), pač pa priča, da je bila ladijska tehnika starih Rimljanov zelo velikopotezna. Prof. Antonelli trdi, da je mogoče že na podlagi dosedanjih najdb in odkritij ugotoviti, da nista služili najdeni dve ladji niti nemoralnemu, niti zapravljenemu življenju cesarja Kaligule. Bili sta posvečeni kultu Diane in ju je smatrati za plavajoči svetišči.

Splošno pozornost zbujajo dalje dejstva, da so novejši potapljaški poizkusi ugotovili še tretjo, doslej neznano ladjo. Verjeten obstoj takšne kulture ladij pod pokopališčem tik Nemjskega jezera Geuzana je že l. 1827. opisal inž. Tusconi, njegova izvajanja pa je l. 1885. potrdil še živeči mornariški inženjer Malfatti. Ribiči so pri ribarenju zadelali in še zadevajo na slične predmete, kakor so se našli pri ribarenju v bližini obeh v novejšem času izsledenih ladij 34 metrov pod vodo. Značilno je tudi, da so na tem mestu našli nedavno starorimski kup peska s puščicami, ki so bile očitno zato tam, da bi preprečile vsipanje plazov. Pred zgradbo so našli tudi še precej dobro ohranjen starorimski čoln, ki po svoji finejši strukturi v mnogočem spominja na prvo ladjo iz Nemjskega jezera. Ko bodo končana vsa dela in bodo strokovnjaki povedali, kaj so ugotovili, bo morda pojasnjena tudi ta zabrisana stran starorimske zgodovine.

R. Weer

Na farmi za leve

Mašina oaza v pusti, goli pokrajini. El Monte se pravi kraju. Petnajst milj od Los Angelesa.

»Nisem krotilec, niti cirkuški ravnatelj in tudi ne lastnik menažerije,« pravi mož v srajci in svetlih hlačah, zatlačeni v zavilane škornje, »tudi nisem

Tip afriškega leva

lovec na leve, niti sem kdajkoli bil. Ko sem kupil to farmo, sem si dejal, ta džunglica je pravi prostor za leve. Vedeti morate, da sem nekoliko proučaval leve in njih način življenja že v Afriki. Od tedaj gojim tu leve, kakor goje drugi govedo ali koruzo, skratka, kmetujem z njimi. Saj vam bo znano, da je tu vse polno farm: farme za aligatorje, farme za noje, farme za opice. No, jaz imam farmo za leve.

Začel sem pred desetimi leti z dvema levoma in tremi levinjami. Skrbno sem se izogibal istorodnega zaroda in sem vedno dokupoval dobre eksemplare posebno samcev. Zarod, v katerem so

prevladoval samice, je bil z malenkostnimi izjemami izboren. Danes redim 189 levov, od katerih jih je 160 prišlo na svet na moji farmi. Kakšnih petdeset sem jih v teku let prodal zoološkim vrtom, menažerijam, filmskim farmam in imovitim zasebnikom. Najmlajši potomec moje farme je pred vami — prišel je na svet baš davi. Kakor vidite, ni večji od srednje mačke in je še slep. Močno je pegast, kakor vsi levji mladiči, kar je samo zaščitna barva prirode, ki varuje žival v džungli. Kakor hitro prično živali spoznavati svoje interese, izginejo te pege in levi postanejo lepo enakomerno rumeni ali svetlorjavi. Poglejte, ponos matere, ene naših najlepših levinj, resničnega krasnega eksemplara, ki je vreden deset do petnajst tisoč dolarjev! Hello, Cleo, my beauty turn around, show your head! Tako, lepo, ljuba moja, lepo... Ali razumete mojo veliko ljubezen do teh plemenitih živali?«

Mož, ki je tako govoril, je monsieur Gay in je rodом Francoz. Stanuje ob vhodu v levjo farmo, v majhni, s staro šaro napolnjeni hišici, skupaj z gospo Gayevo, ki bi ji človek prisodil, da je krotilka levov, pa se rajši bavi s kanarčki. Mož je postava za dekliške sanje: temnega, ozko oblikovanega obraza, črnih malce kodravih las, zelo mirno in sigurno bitje, lastnost, ki si jo človek pridobi v vsakdanjem občeivanju z levi. Ima prijeten, sonoren glas, pripraven za radio. Njegov pojav je nekoliko filmski, á la Douglas Fairbanks. Sprehaja se med kletkami in velikimi odprtimi obori, med »otroškimi sobami« levjih mladičev in med igrišči za leve pod bananami in palmami svoje džungle in velika množica ljudi, ki je plačala pol dolarja vstopnine, mu sledi kakor rep kometu. Komet stopi v marsikatero kletko, njegov rep pa ostane spoštljivo zunaj. V kletki pripoveduje levji farmer z veliko pištolo za pasom, tam, kjer imajo drugi steklenico whiskeyja, in z bičem v desnici ter z roko v usnjatem obodu, ki s svojimi praskami dovolj nazorno pripoveduje, čemu služi — notri pripoveduje o posameznih živalih, o njihovih čednostih in napakah, o njih-

vili muhah in zaupnih rečeh. Levi, ki znajo njegovo zgodbo že na pamet, se dolgočasijo in zehajo.

Scipija, levjega kavalirja srednje starosti celo groteskno zajaše in pri tem mu visijo noge z levjega hrbta do tal. Drugi lev — Gregor mu je ime — ima čast, da mu napeni črne kodraste lase s slinami svojega jezika. Če je kateri izmed navzočih dam všeč — prosim kar naprej — Gregor je krotak in njegov šampon je priporočljiv. Vmes pripoveduje o Numi, filmskem levu, tistem, ki ga v začetku vsakega Metro-Goldwyn-Mayerjevega filma vidite na sliki in slišite njegov glas. Dobri, mili Numa, ki je odšel pred letom dni v levja nebesa. Preden pa se je to zgodilo, je prinesel svojemu gospodarju nad 100 tisoč dolarjev honorarja. Ali pa pripoveduje o Junoni, najlepši med najlepšimi, materi osemnajstih levov ki pa je postala v zadnjem času nekoliko nepreračunljiva, in je ne obiskuje več v njeni

kletki. Videfi smo še drugo mlado levjo mater Proserpino, ki je pred tednom dni vrgla dva mladiča. Samica leži v svoji kletki, liže mladiče z ganljivim izrazom ponosa in z resnično dostojanstvenim obrazom. Ko se ji približamo, vstane in zagrabí enega izmed mladičev z gobcem. S čeljustmi in z opasno ostrimi zobmi prime mladega rahlo okoli mehke glave, ga dvigne, da ga vidijo vsi neumni, strmeči ljudje tam zunaj. Nepozaben ostane izraz materinske sreče levinje in mirno, zadovoljno strmenje rumenih kamenitih oči mladega levjega prinčka. Ponavadi rodi samica le enega leviča in le redko dva ali tri. Če nima levinja zadosti mleka, kar se v jetništvu kaj rado primeri, pitajo mladiče z mlekom, jajci in mesno kašo.

To in še mnogo drugega smo izvedeli na levji farmi v žareči vročini pod palmami. Oaza v pusti ravni pokrajini. El Monte je ime kraju. Petnajst milj od Los Angelesa.

Janko Kač

Jedilni kvas

zdravilo in hranivo

Kaj je kvas in kako nastane? — Vrenje piva in kvašenje kruha

Kvas, ki odpade v velikih množinah pri varjenju piva, je pri pivovarnah stranski produkt, za katerega doslej niso našli prave uporabe. V prejšnjih časih so ga rabili peki za kvašenje kruha. Ko so pa odkrili nov način za pridobivanje kvasu iz žita, ki je mnogo prikladnejši za pripravo kruha, so uporabljali pivni kvas le še kot živinsko krmilo.

Kvas tvorijo kvasnice, rastline, ki spadajo v vrsto gliv, katerih glavni znak je, da nimajo listnega zelenila (klorofila). Med vsemi različnimi vrstami gliv, ki jih poznamo, zavzemajo kvasnice najnižjo stopnjo. Sestojijo namreč iz ene same celice, ki se množi potom brstenja. Po tem, kar smo uvideli omenili, vidimo, da obstojate dve vrsti kvasnic, namreč alkoholne kvasnice in kvasnice za vzhajanje. Le-te rabimo izključno za kvašenje kruha. Prodajajo jih pod imenom špiritni kvas.

Med ljudstvom se je ohranil za to izraz germ. Beseda izhaja iz latinskega *germinare* = množiti se, rasti. Ponekod še uporabljajo za kvašenje kruha tudi doma pripravljene vinske drože, ki odpadejo pri vrenju vinskega mošta. Med vojno, ko je bila trda za germ, so si vinogradniki splošno pomagali s temi droži.

Te kakor tudi pivne droži tvorijo alkoholne kvasnice. Način življenja kvasnic nam omogoča njihovo uporabo v različne svrhe. Kvasnice žive namreč od sladkorja, ki ga s pomočjo neke svoje sestavine cimaza imenovane razkrajajo v alkohol in ogljikovo kislino. Pri varjenju piva služijo kvasnice v to, da se tvori iz sladnega sladkorja pivo, ki vsebuje alkohol in ogljikovo kislino. Tu je torej kvas le sredstvo za tvoritev alkohola. Pri izdelovanju špiritnih drož ali germa je pa to postranska

stvar, glavno je tvoritev velikih množin kvasu.

Kadar dodamo zameseni mokli germa, nastane isti pojav kakor pri alkoholnem vrenju. V krušnem kvasu pretvorijo kvasnice del žitnega škroba v alkohol in ogljikovo kislino. Pri vzhajanju kruha je pa ogljikova kislina glavni namen. Le-ta je, kakor znano plin, ki s tem, da uhaja iz testa, zrahlja kruh. Kot postranski produkt nastane tudi tu alkohol. Zanimivo je, da se je našel način, kako uloviti ta alkohol, ki izpuhčeva iz vzhajajočega kruha in ga uporabiti. V Berlinu so ta način preizkusili in se je dobro obnesel. Jasno je, da gre pri vzhajanju kruha del moke, namreč tisti, ki se razkroji, v alkohol in ogljikovo kislino, v izgubo. Ta izguba gre pri izdelavi ogromnih množin kruha po svetu v milijone ton moke, ki da pomisliti, če nemara ni drugih potov za izdelovanje kruha, pri katerih bi ne šlo toliko hranil vstrat.

Bistvo izdelave germa je v tem, da se tvori čim manj alkohola. Zato nudimo tem kvasnicam čim več takih snovi, ki jih rabijo za gradnjo svojega telesa; to so predvsem dušičnate snovi. Če rabimo primer, lahko rečemo, da se pri izdelavi germa kvasnice umetno pitajo, da dobimo kar se da dobro in učinkovito veliko množino kvasu, pri varjenju piva pa služijo kvasnice le za proizvodnjo alkohola. Jasno je, da nastane pri varjenju piva manj učinkovit kvas, saj služi tu le kot posredovalec.

Pivni kvas pa ima še drugo slabo stran, da je namreč grenkega okusa. Grenčino vzame od hmelja, ki se dodaje pri varjenju piva. Ravno zbog tega se je uporabljal le za živinsko in ne za človeško hrano. V novejšem času se je pa posrečilo na poseben način razgreniti pivni kvas in ga tako pripraviti za človeško hrano. Nuja svetovne vojne je tudi tu pomagala k napredku. Ko je pričelo primanjkovati hranil, posebno beljakovinskih — mesa, mleka itd. — so pričeli znanstveniki razmišljati, kako pripraviti človeku na drug način neobhodno potrebno beljakovinsko hrano. Pri tem so nalebeli na kvas, ki je zelo bogat na beljakovinah. Ko se jim je posrečilo ga razgreniti ni bilo proti uporabi kvasa za človeško hrano nobene ovire več. Tako je nastal jedilni kvas, ki so ga uporabljali med vojno v velikih množinah. Danes je konzum jedilnega kvasu silno nazadoval, a po

krivici, ker je kvas silno dragoceno hranilo, čigar pravo vrednost smo šele sedaj spoznali.

Neutrudno raziskujoča veda je odkrila celo vrsto snovi, ki so za obstoj človeškega telesa silno važne, da celo neobhodno potrebne. Ne gre tu nikakor kar za nova hranila, temveč so to snovi, ki jih najdemo v raznih hranilih, toda le v silno malih množinah, tako da so dolgo časa kljubovale znanstvenikom, ki so jih izsledovali, dasi so sklepali iz gotovih učinkov, da morajo biti v hranilih. Če jih namreč iz kateregakoli vzroka ni v kaki hrani, mora človek oboleti ali celo umreti, če mu jih pravočasno ne nudimo. Zaradi tega imenujemo te snovi vitamine.

Če si čital n. pr. v Jack Londonovi povesti »Kristof Dimach«, kako so obleli v zlati Aljaski zlatosledci za škrobom, vedi, da povzroča to bolezen ravno pomanjkanje nekih vitaminov v hrani. Zdravili so se s surovim krompirjem. Par krompirjev je pomenilo odvrnitev neizbežne smrti, zato je bil tak pritisk za njim.

Vsa hraniva pa nimajo enako teli vitaminov, nekatera jih sploh nimajo, v drugih se pa le-te za vročino silno občutljive snovi s kuhanjem uničujejo tako v sadju, mleku, maslu, paradižnikih, korenju itd. Ljudski rek, ki ima vedno dosti dober čut za vrednoto, pravi, da se taka na vitaminih bogata hrana primejo. Dejansko je to prav dober izraz, saj usposobijo ravno vitamini telo, da vobče more uporabiti užito hrano. Najboljše in najkrepkejše hrane ne more namreč človek izrabiti, če ni vitaminov. So to snovi, ki n. pr. v kvasu jačajo rast, kar je posebno važno pri otrocih, ravno tako pa usposobijo telo, da se more braniti pred invazijo bolezenskih klic. Že v starih časih so uporabljali zato kvas proti turovitosti (furunkulozi) in ga uporabljali tudi moderna medicina z velikim uspehom pri raznih kožnih boleznih, ki izvirajo iz slabe prebave.

Ne gre pa tok razvoja zdravilstva za tem, kako boleznim zdraviti. Vsa prizadevanja nove dobe hočejo okrepčati telo tako, da bo poskrbljeno z vsemi obrambnimi sredstvi proti boleznim. To imenujemo preventivno (obrambno) zdravstvo. Američani so nas med vojno in po njej silno prekosili in prehiteli v znanosti, zato so že davno spoznali silno važnost kvasa kot vitaminovca.

Uživanje kvasu je tam zelo razširjeno, kar vidimo tudi iz časopisov, ki priporočajo to hranivo: »To ni nikako zdravilo za vse bolezni. Ne, to je le enostavna, a prav sveža hrana. Milijoni drobnih, delavnih kvasnic v vsaki kocki (tam prodajajo kvas v malih kockah, zavitega v štanjol kakor pri nas švicarski sir) okrepijo naše telo: Pospešujejo prebavo, čistijo kožo in odstranjujejo strupe, ki nastajajo pri zaprtju. Kjer dajo dristila le mimogrede olajšanje, tam okrepi kvas črevesno muskulaturo, tako da postane zdrava in delavna.«

Ta reklama je izjemoma enkrat resnična, kajti kvas res nudi vse, kar se tu obljublja. Zato je zelo koristno, da se posveča zadnje čase tudi v Evropi zelo mnogo pažnje uporabi kvasu. Imamo že celo vrsto kvasnih preparatov, ki imajo učinkovite snovi v okusni sestavi. Malo dragi so ti preparati (furrunkulin itd.). Zato je najenostavneje uživati pred jedjo koščke navadnega germa v velikosti drobnega oreha, kar ima slični učinek.

✱

Telovadba in sport kot vzgojna činitelja

Pogoj vsega bodočega življenja posameznika je njegovo zdravje. V prvem redu je skrb za zdravje stvar posameznika, torej skrb zasebne vzgoje. Istočasno pa, ako imamo v vidu smoter telesne in duševne vzgoje, torej vzgoje vobče, je skrb za zdravje posameznika, tudi zadeva javnosti, sosebno kolikor se tiče njegovega udeleževanja. Zato zavzemata telovadba in sport svoj upravičen položaj v sistemu javne vzgoje.

Platon pravi, da je telovadba isto kot glasba, oboje služi duši. On ni mislil samo na to, da telesno zdravje oplemenjuje dušo, nego tudi na to, da telovadba vzgaja k srčnosti ter k okrepitevi značaja.

Zakonitim telesnim izpremembam so prikladne funkcionalne zakonite duševne izpremembe in narobe, vendar tako, da ima to funkcijsko razmerje med telesom in dušo svoj neposredni sedež v živčevju.

Vsaka pravilna telovadba in sport zaposlujeta motorni del živčnega sistema, vsaj tistega, ki urejuje samovoljne gibe. S tem pripomore mnogo k zdravju celokupnega živčnega sistema. Kajti senzorne funkcije so sredosredni podražaji, ki vedno ponavljajoč oglašajo fiziološko ravnovesje, ako ne najdejo v sredotežnih motornih podražajih protiteži. S sistematično telovadbo in sportom pridobi posameznik večjo oblast nad telesom ter

si s tem krepi voljo. Pogum in samozavest sta pri telovadcih in sportnikih mnogo večja kot pri ostalih.

Pri Helenih je bila gimnastika edina večba motornega sestava, produktivnega ročnega dela niso smatrali vzgojnimi, ker so to delo opravljali sužnji, torej delo, ponižujoče za svobodnega človeka. Celo Aristotel je zanikal produktivnemu delu vzgojno vrednost, dočim je visoko cenil lepoto in zdravje telesa.

Že Grki so se zavedali v veliki meri medsebojnega razmerja zdravega telesa in duha. Medtem ko so v prvi red postavljali spretnosti, so napredovali tudi v znanju. Prednost so dajali aktivnim spretnostim, t. j. telovadbi.

Srednji vek je zaostajal za starim vekom v gimnastiki, zato skuša s podvojeno silo izpolniti to vrzel današnja doba.

Današnja moderna doba je povzdignila telovadbo in sport med najvažnejše činitelje vzgoje. Šla je celo predač, tako, da se javlja močna struja nasprotnikov, ki trde, da se baš v sportnih in telovadnih društvi goji surovost in brezsrčnost. Koliko je tu resnice je zopet druga stvar. Javnost je zavzela tu svoje stališče, ki je za sport dokaj laskavo.

Večina naprednih držav je uvedla telovadbo in sport v šole, zavedajoč se njihovega velikega vzgojnega pomena. Nadaljevanje vzgojnega procesa po-

šolske dobe je prevzela v roke zasebna inicijativa. Plodovi tega požrtvovalnega dela bodo omajali predsodke marsikomu, ki je še v taboru nasprotnikov telovadbe in sporta.

Često greše starši v veliki meri, ko ne dovolijo svojim ljubljencem vstop v telovadna in sportna društva. Ljubše jim je, da čitajo včasih celo manj vredne knjige. Tem staršem je neznan, da preživljajo njihovi varovanci dobo neke razposajenosti, dobo, ki jim je prirojena in katero mora vsak preživeti.

Ozrite se na življenje v vasi, kjer je svoboda cenejša nego v mestu. Vaška deca se igra »vojske«, se lovi in igra v gozdovih ter po poljanah. Vse to ji je prirojeno, to mora biti, to dobo mora preživeti vsak zdrav človek. Pustolovski romani, film in drugo, so skrajno slaba nadomestila za izživetje te življenske dobe. Mar ni za vaše varovance v tej dobi pripravniji način, pustiti jih v telovadna in sportna društva, kjer bodo našli najprimernejše zatočišče svojim prirojenim težnjam? Često se zgodi, da baš otrok, ki ne najde svojim prirojenim težnjam dovolj zadoščenja v knjigah sumljive vzgojne vrednosti, zaide na stranska pota, ki vodijo v blato in nesrečo.

V današnjih telovadnih in sportnih društvih veje napredni duh, ki prosvetljuje mladino. Javnost se dobro zaveda vloge, ki jo imata sport in telovadba, zato je posegla za vsemi razpoložljivimi sredstvi, da jih sistematiizira in da jim daje smeri za doseg visokih smotrov. V vidu jim je v prvi vrsti fiziološki zmisel, zavedajo se pa tudi njenih vzgojnih vrednosti.

Vsekakor pa je potrebno, ogibati se panog sporta in telovadbe, kjer beže za brezzmiselnimi rekordi, čijih vrednost je negativna, ne prinaša dobrega niti lepega. Koristi rekordov so v razmerju z življensko nevarnostjo prezmajhne, da bi jim mogli prisoditi vzgojne vrednosti. Z lovom za rekordi se vzgaja samo prekomerna ambicija, ki spada že v patologijo. Tekmovanje v dobrem in lepem naj se goji vzporedno s potrebno ambicijo, ki oplemenjuje dušo in srce.

V telovadnih in sportnih društvih ne smemo dovoliti, da se puste člani voditi od lastnih koristi in tujih vplivov. Svoje udejstvovanje naj dosledno uravnajo po нравstvenih načelih ter izvršujejo to, kar so spoznali za pravo

in dobro. To bodo člani, značajni v etičnem zmislu besede.

Voditelji sportnih in telovadnih društev naj se zavedajo besed velikega Masaryka: »Često učinkuješ baš s tem, česar ne storiš namenoma. Gotovo je, da ne vplivamo na druge ljudi niti z najbolj izbranimi točkami svojega programa, temveč s svojim značajem in celotnim življenjem.«

L. B.

»Stari so nam mogli pripovedovati kar so hoteli. In vse so napihnili. Iz pretepa med nosači in oslovskimi priganjači so napravili veliko bitko. To da ljudi niso mogli napraviti večjih. Poznamo obris in dušo ljudi, vemo, kaj so rekli in mislili. Sokrat je velik, ker sta ga kot takega slikala vsak na svoj način Plato in Ksenofon. Tri Sokratove besede zadostujejo, da vem, kaj je tičalo v njem: razum, jasnost, pogum in veličina. Med Rimljani je bilo manj velikih mož. Imeli pa so Lukrecija, ki je povedal velike stvari. Tudi Cicero ni bil docela slab... Rim je našel svoj konec v Bizancu... Atene pa so padle v bitki pri Aegos Potames. Če narodi naglo umro, je to dobro, toda če počasi umirajo in postanejo sužnji... je to tako, kakor če postanejo možje slaboumni in se oženijo s svojimi gospodinjami.«

Clemenceau

KONJSKE DIRKE NA FRANÇOSKEM

5. novembra 1776 so se prvič izvajale. Seveda je ta šega prišla iz Anglije. Pod Ludvikom XV. so se uprizarjale dokaj neredno, kar pa ni oviralo ljudi, da ne bi stavili, celo na prav poguben način. Šele 1833 se je ustanovilo društvo za spodbudo takim prireditvam, in sicer pod pokroviteljstvom Jockey Cluba. Prvo urejeno dirkališče je bilo v Chantillyju. Lonchampsko šega komaj v l. 1854. Mestce Semur uprizarja že izza 1350. konjske dirke vse do danes. Nagrada: zlat prstan z mestnim grbom, bela prepaska, rokavice z zlatimi resami in 40 frankov.

SOL — SOVRAZNICA

Doslej smo jo šteli med nedolžne, koristne začimbe. A dr. Jean Bouchon jo dolži mnogih krivic. Sol razjeda svet. To je razkrojna sila. Na srečo pa je lahko preprečiti kvar, s katero grozi našemu telesu. Samo nekoliko manj je treba sedeti. Trajno sedenje ovira ledvice pri delu, izločanje soli se slabo odseja. Če hočeš pospešiti to izločanje, se priporoča ležanje. Navodilo, ki ga bo marsikdo z radostjo vzel na znanje.

Boj za „prestolnico bogov“

Nova naskakovanja himalajskih snežnikov

Konec februarja je odpotovala iz Evrope ekspedicijska družba v Indijo, odkoder bo poskusila prodreti proti Kančindžingi, imponantnemu prestolu Vzhodne Himalaje in drugi najvišji gori sveta, na katere vrh še ni stopila človeška noga kakor ne na vrh Mount Everest (Comolungma). Vodja te pomembne odprave je prof. dr. Dyhrenfurth, znani vratislavski geolog in alpinist, ki je živel zadnja tri leta v Curi-

Odprava združuje alpinistično-sportne in znanstvene tendence. Medtem ko se odpravlja prof. dr. Dyhrenfurth, vodja ekspedicije, v prvi vrsti na geološke izsledke, bo skušal inž. Kurz izvršiti kartografsko sliko Kančindžinge. Ekspedicije se dalje udeleži pisatelj Helmuth Richter kot časopisni poročevalec. Končno bo imela ekspedicija tudi fotografsko-filmsko svrhu.

Jedro Dyhrenfurthove odprave na Kančindžingo

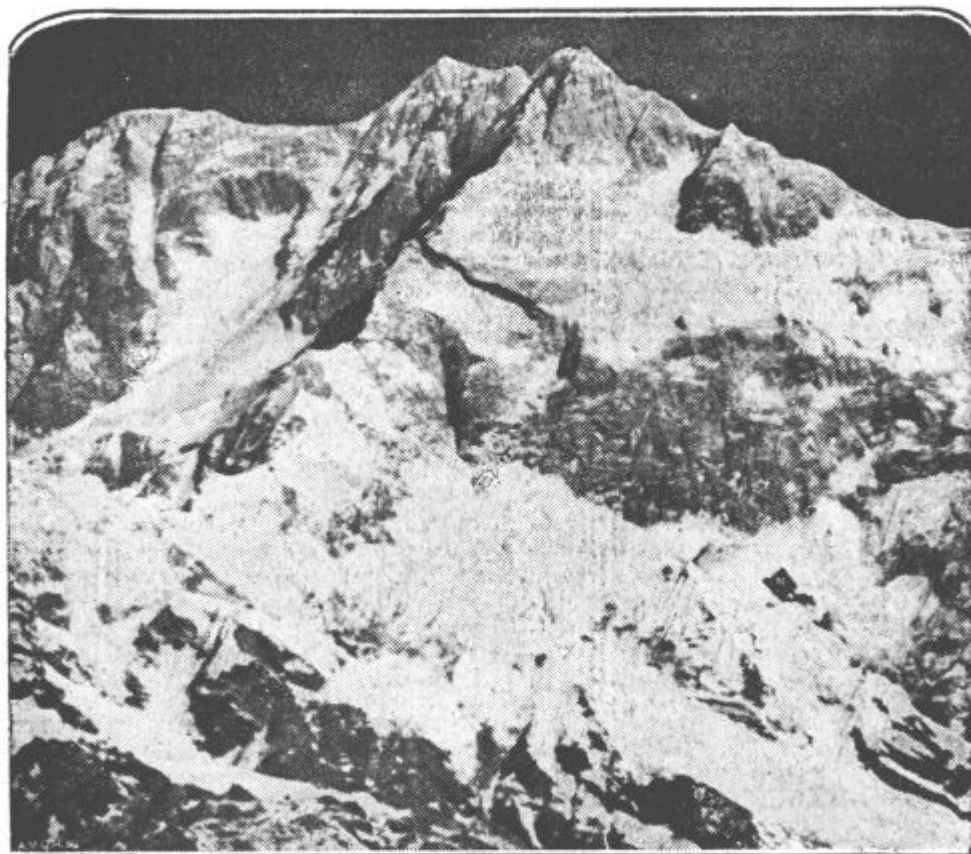
Od leve proti desni: zdravnik dr. Helmuth Richter, poročevalec londonskih »Times« J. S. Smythe, gospa Dyhrenfurthova, dr. Dyhrenfurth, vodja ekspedicije. Za njimi na levi kinematografski snemalec Duvanel in Italijan Gaspari.

hu, kjer so bile storjene zadnje priprave za to tvegano alpinistično podjetje, med tem ko sega začetek del na tem načrtu daleč v predvojna leta. Svetovna vojna je namreč onemogočila leta 1914. pripravljeno, široko zasnovano ekspedicijsko podjetje. Med člani te ekspedicije sta tudi dva Švicarja, in sicer znani alpinist in kartograf inženjer Marcel Kurz, avtor celega niza gorskih vodičev in kinematografski operater iz Lausanne Jean Duvanel,

Odprava šteje v celem deset članov, ki so po državljanstvu pripadniki petih držav. Poleg že omenjenega voditelja ekspedicije dr. Dyhrenfurtha in štabnega zdravnika dr. Richterja, ki sta oba nemška državljana, zastopata Švico že omenjena Kurz in Duvanel, Avstrijo pa mladi Tirolec Erwin Schneider, ki se je povzpel l. 1928. na altajsko-pamirski odpravi na Pic Lenin (7130 m). Njemu drugujeta še Herman Hoerlin in znani planinec inž. Ulrich Wisland. Anglija

je v tej družbi zastopana po Franku S. Smytheu, ki so ga poslale londonske »Times« kot poročevalca. Tudi ženska ne bo manjkala med to družbo, in sicer je imela toliko poguma in drznosti žena geologa dr. Dyhrenfurtha, ki je znana posebno v mednarodnih tehniških krogih. Ekspediciji se je priključil v zadnjem času še Italijan Enrico Gaspari, prvovrsten planinec. Vsi udeleženci odprave so torej izkušeni veščaki v turistikah.

Himalaje. Znano je, da so Angleži že večkrat poskusili doseči vršac Mount Everesta. Vsakokrat pa so običajni najmanj 300 metrov pod vrhom. Zadnja odprava na Mount Everest se je celo tragično končala, zakaj niti eden izmed udeležencev se ni vrnil nazaj med ljudi. Danes ne manjka za taka podjetja samo pogum, ampak imajo odprave še druge težave in ovire: tibetanske oblasti so namreč iz verskih razlogov proti naskakovanju planin. Dostop do

Gorski masiv Kančindžinge

V Bombayu bo skušala odprava doseči višinsko zdravilišče Indije Darjeeling. Tam bo vodja najel 250 nosačev. Člani odprave menijo, da se jim bo v treh tednih posrečilo utrditi oporišče v višini 5000 m, odkoder bodo začeli potem prodirati proti »prestolu bogov«, kar se bo zgodilo v juniju in v poznejših mesecih.

Topot gre torej za ponoven naskok na nedovratno braneči se gorski masiv

Mount Everesta je danes vsem ekspedicijam zabranjen. Oblasti namreč štijo »božico-mater dežele« pred sportnimi vsiljivostmi civilizacije. Če pa pogledamo, kako ravnaajo Tibetanci sami z vero, nas ne more navdati v tem pogledu posebno spoštovanje. Tibetanska vlada je namreč poslala v Evropo nekaj lam, ki so se razkazovali kot objekti za panoptikum po vseh deželah, končno pa jih je vlada pustila na cedi-

lu. Menda je tudi ta zadeva pripomogla k temu, da je Evropcem danes dostop do Mounta Everesta toliko kot onemogočen.

Ekspedicija dr. Dyhrenfurtha pa velja Kančindžingi, temu velikanu Vzhodne Himalaje, ki ga bo skušala odprava doseči z nepalske strani. Od baze, ki bo kakih 5000 m visoko, bodo skupine prodirale dalje proti vršcu v razmakih 8 do 900 metrov. V taborišču na bazi ostanejo gospa Dyhrenfurthova, zdravnik in kinematografski operater. Ostala sedmorica Evropecev pa bo izvrševala nalogo nekakšne naskakovalne čete in bo prodirala proti vrhuncu. Svoja bivališča si ne bo urejala v obliki šotorov, marveč v ledenih duplinah, kjer ne preseže mraz 1 stopinje nad ničlo, če ni zunaj več nego 30 stopinj pod ničlo. Za slučaj potrebe se je ekspedicija prekrbela z aparati za kisik ter z inhalacijskimi napravami.

Kančindžinga je bila že dvakrat predmed naskakovanja s strani ekspedicijskega vodje.

Prvič so jo skušali premagati Švicarji l. 1905. Plezali so nanjo z jugozapada. Po nesreči, ki jo je povzročil plaz, ki je pokopal tri domače nosače in enega Švicarja, se je odprava umaknila nazaj na prvotno bazo. Drugo zavojevanje so poskusili Monakovčani lansko leto. Čeprav je bila njihova odprava sestavljena iz dobrih alpinistov, je napravila ekspedicija velikansko napako, ker se je podala na pot v najslabšem času, v dobi opasnega monsuma. Odprava je bila že 7400 m visoko, pa se je morala vrniti. (Glej članek »V snegu in ledu na Himalaji«, — »Življenje in svet«, knjiga VII, str. 249.) Ali bo imela Dyhrenfurthova odprava več sreče? Lansko ekspedicijo vsekakor prekaša tako po človeškem materialu, kakor tudi po pripravi. Poleg tega odhaja na pot v ugodnejših vremenskih okoliščinah, t. j. v pravi letni dobi. Zato je verjetno, da bo dosegla svoj namen, če ne poseže vmes tolikrat nepredvidena roka zle usode.

Kako opazujemo mravlje?

Koliko navdušenih prijateljev narave si ni že davno uredilo akvarija, terarija, alpinija ali česa sličnega? Kako redko pa pride komu na misel, da bi si napravil umetno mravljišče! In vendar bi vpogled v življenjske navade in zmožnosti teh svojevrstnih žuželk moral vsakogar navdati z zanimanjem, ki je vladalo za mravlje že v starem veku in ki je postalo v modernem času glavni študij pomembnih raziskovalcev.

V naravi je takšno opazovanje le deloma in pomanjkljivo mogoče, čeprav naleto v gozdu na dovolj mravljišč, tistih umetnih gričkov iz igel jelk, smrek in borovcev ter iz koščkov lesa, ki jih prepregajo pod zemljo labirinti hodnikov in votlin. Največ in najvažnejših dogodkov pa se odigra le v notranjosti zgradbe. Če to razkoplremo ali razorjemo, nastane strašno vrenje in zmešnjava njegovih prebivalcev. Že to samo na sebi onemogoča opazovanje normalnega življenja. Kajti izvzemši bojovite mravlje, ki skušajo besne z ugrizi in z brizganjem odvrniti napad, beže druge naglo z zarodom v spodnje prostore ter hitro izginejo našim očem. Da bi ustva-

rili boljše pogoje za opazovanje raziskovalcev, so iznašli umetna mravljišča ali formikarije. Teh imamo danes celo vrsto. Od najenostavnejših sistemov, ki prihajajo v poštev samo za lajka pa lahko smatramo za najpripravnije umetno mravljišče napravo slovitega angleškega učenjaka sir Johna Lubbocka.

To obstoji iz pravokotno zalotanega lesenega okvira, nekako 15 krat 20 cm, ki ima na dnu zakitano ploščo, dočim je plašč iz stekla, vse skupaj pa ima podobo škatle. Da ni formikarij tesno zaprt zraku, sloni steklo rahlo na klobučevini. Višina zabojčka je 7 krat 12 cm in se ravna po velikosti bodočih prebivalcev, ki jih hočemo prisiliti, da bodo v umetni naselbini gradili plosko, mesto da bi kupičili nadstropje vrhu nadstropja, tako da jih bodo zvedave človeške oči lahko opazovale. Notranjščina posode se napolni z malo vlažne zemlje. Vsak drugi ali tretji dan kanemo v posodo s čopičem malo vode v ozki prostor med steklo in okvir. Ta voda drsi polagoma navzdol in se vpija v zemljo, da se ne posuši popolnoma.

Poleg tega je potrebno, da je pokrov gnezda vedno zakrit s suknom — izvzemši čas, ko opazujemo mravlje. Na ta način varamo mravlje s tisto temo, ki vlada v notranjščini mravljišča. Če bi to opustili, bi si mala iznajdljiva bitja kmalu sama preskrbela nadomestilo za motečo dnevno svetlobo. Olepila bi namreč stekleni plašč z zemljo in bi s tem odvrnila nevšečno luč.

Da lahko pravilno opazujemo obnašanje mravelj in bdimo nad njihovimi nagoni, pa jim moramo nuditi posnetek njihove prvotne okolice, t. j. dati jim moramo nadomestilo za polje in gozd, skratka za svet izven mravljišča, kjer nabirajo vse potrebno s toliko večščino, marljivostjo in prevdarnostjo. Metati jim samo hrano kakor n. pr. ribam, bi bilo v tem primeru brez pomena. Zato je jezuitski pater, raziskovalec Erik Wasmann iznašel praktično posodo iz stekla, ki nosi ime »Wasmannovo gnezdo«. Po tej pripravi se spuščajo v mravljišče navzdol žive in mrtve žuželke, igle od smrek in drugo. Naprava je spodaj po posebnih steklenih cevkah zvezana s pravim mravljiščem, tako da

se mravljam nudi prilika, da se same zalagajo s svojimi potrebščinami. In zelo je poučno in napeto gledati, kako se vedejo pri različni hrani, pri vsakovrstnih predmetih in vsakojakih ovirah.

No, domovanje bi bilo s tem gotovo in vprašanje je samo še, kako izvabiti stanovalce v umetno mravljišče. To se posreči lažje, kakor se zdi. Ko smo v gozdu razkopali mravljišče ter smo ga z vso navlaklo z lopato spravili v gosto vrečo, speljemo vanjo stekleno cevko, ki se izteka v umetno mravljišče. Ker se mali ujetniki čez nekaj časa med stari, otrdelimi ostanki mravljišča ne počutijo dobro, pošljejo izvidnike na poizvedovanje, ki seveda kmalu odkrijejo »pot v svobodo« ter izkoristijo priliko, da se naselijo v novem domu. Ne traja dolgo, pa je v umetnem mravljišču vse, tudi kraljica, zarod in kar spada še zraven.

Iz tega torej vidimo, da naprava in vzdrževanje formikarija ni nič težkega niti dragega. Zato pa je tem hvaležnejša in zanimiva reč, o čemer se bo lahko vsak sam prepričal, če bo žrtvoval malo truda za nedolžen poskus.*

Veter

Kar označujemo splošno kot veter, so krajevne spremembe v stanju ozračja, ki nas obdaja kot plinasto telo. Veter ni prirodni pojav, ki bi obstojal sam zase, temveč nastopa kot posledica toplotnih razlik v ozračju. Če se zrak zaradi solčnega obsevanja ali zaradi izžarevanja zemeljske površine neenakomerno ogreje, tedaj nastajajo v zračnih plasteh neuravnovešena gibanja, ki stremijo naravno po ravnotežju. Segreti zrak se oprosti svojega tlaka in težnost mrzlega zraka ga odrija v višino. Tako nastaja v zraku stanje, ki ga imenujemo veter, to se pravi s krajev visokega tlaka stremijo zračni toki v kraje z nizkim tlakom.

Po nastanku in razsežnosti vzgibanih zračnih plasti razločujemo v naših okoliščinah predvsem tako zvane regionalne vetrove (jutranjike in večernike oz. gorske in dolinske vetrove), ki so bolj krajevnega značaja, in smerne vetrove, ki zadobe pod vplivom velikih morskih tokov večinoma celinski obseg in določeno smer. Ti imajo zaradi svoje ogromne

razsežnosti velikanski vpliv na podnebne prilike celih dežel. Spomnimo se samo na vpliv Zalivskega toka, brez katerega bi se marsikatera rajska pokrajina spremenila v ledeno puščavo.

Silo vetrov so ljudje spoznali že v davnih časih in jo skušali tehnično izkoristiti. Vendar navzlic svoji veliki delavnosti v službi tehnike je veter kaj muhast služabnik, ki veje le tedaj, kadar sam hoče. Najbolj izdaten je v gospodinjstvu narave. Podnevi in ponoči deluje v njeni službi in je zato silne gospodarske važnosti za poljedelstvo.

Po navadi ne čujemo o vetru kot stanju nemirno vzgibanega zraku nič dobrega. Ljudska govorica rada govori o »vihravih« značajih, o »vetrogončičih«, o značajih, ki so nestalni kakor veter. Poljedelci omalovažujejo posestva, ki so izpostavljena vetru. Smatrajo ga za vetrnjaka, ki povzroča istotolikšno škodo kakor uničujoče poplave. Ne da se utajiti, da povzročajo neovirani vplivi smer-nih vetrov v resnici veliko zla gozdarstvu in poljedelstvu. To zlo lahko učin-

kuje s svojimi posledicami cela desetletja. Viharni vrtinci lahko izkoreninijo sadovnjake in gozdove, spremenijo vasi in mesta v razvaline in uničijo ti-soče človeških življenj. Pomladni vetrovi v gorah povzročajo poplave ter s tem ogromno škodo poljedelskemu življenju. Veter pa lahko škoduje obdelani zemlji še drugače, n. pr. s tem, da izsuši tla, da predčasno otrse seme in plod z rastlin, da razširja plevelno seme i. pod. Vendar odtehta njegova mnogostranska koristnost, ki je ne smemo prezreti, vse te škodljivosti.

Predvsem podpira veter dobro prezračenje človeških bivališč in hlevov. To je posebno važno za tiste kraje, kjer se nabira mnogo dima in pare, n. pr. v nižinah z njihovimi tovarnami ali pa v dolinskih kotlinah. V gorskih krajih dima in pare sicer po navadi ni, zato pa ljudje tu običajno premalo pazijo na prezračenje. Baš zato, ker najde veter vsako luknjo, so mu lahko hvaležne mnoge domače živali, ki prebijejo večji del leta po hlevih, kjer jim blagodejnost doljnega prezračenja ni lahko dosegljiva.

Rastlinam donaša lahen veter življenjsko potrebno ogljikovo kislino. Na rast učinkuje veter v toliko, da se mora rastlinstvo v vetrnih legah opremiti z močnejšimi koreninami in popolnejšim žiljem v listih. V smeri vetra nagnjena drevesa na gorskih hrbtih nam najboljše ponazorjujejo mehanične vplive vetrovnih sunkov nanje. Izredno pomembno nalogo izvršujejo lahki zračni toki pri oploditvi vetrocvetnih rastlin. Ta oploditev se vrši tako, da stresa veter cvetni prah z mešičkov in jih prenaša na brazde. Ker žuželke običajno ne morejo oploditi vetrocvetnih rastlin, bi se te brez vetra sploh ne mogle oploditi. Ta okoliščina bi lahko imela za posledico celo neuspehe v pridelovanju žita in bi kvarno vplivala na letino. Že samo z oploditvijo naših krušnih žit odtehta veter svoje ogromne škode. Veter pa je tudi izvrsten razširjevalec rastlinskih semen. Zemljepisno razširjenost posameznih rastlin dolgujemo večinoma prevoznemu delu vetrov. Mnoga semena imajo perutne izrastke (javorjevo, jesenovo seme) ali puhaste nastavke (regat), s čijih pomočjo lahko plavajo kilometre daleč po zraku. Tako nastajajo sredi iglatih gozdov kakor same od sebe naselbine listnatih dreves ali pa visoko v nedostopnem skalovju zelenice bujne alpske flore. V alpskih ozemljih je

veter tudi izboren pomagač pri pripravljanju suhe krme. Gorski kmetovalec ve, da solnce v pozni jeseni zelo izgubi svojo sušilno moč in da mu tu en sam večerni veter lahko več izda nego cel jesenji solnčni dan.

Še učinkovitejše si lahko predstavimo pomen vetra za vso poljedelsko stroko, če pomislimo na vlogo, ki jo igra kot posredovalec dežja. Smerni vetrovi imajo, kakor smo že rekli, zaradi svoje velikanske razsežnosti ogromen vpliv na podnebne prilike celih dežel. Mrzli, suhi severniki prodrejo od polarnih morij globoko do toplih pasov, dočim gredo vlažno-topli južniki v nasprotno smer. Dež se dviga kot hlapna masa iznad morij, jezer in rek in smerni veter ga prenaša kot oblake v notranjost celin. Brez nosilne sile vetrov bi se izdežila večina oblakov že ob jugu Alp, tedaj še preden bi postala v visokem gorovju in v veliki oddaljenosti od morja ležeča ozemlja deležna nujno potrebne vlage. Koliko delavne moči in kapitalov požre umetno namakanje zemlje v suhih deželah! Besne viharne nevihte imajo seveda mnogo neprijetnega na sebi, a potem je vendarle spet veter, ki razpršuje megle in oblake in daje nebu zažareti v novi, radostni vedrini.

Prijatelju narave nudi veter še neko čisto estetično stran. Ali ni čudovito, kako bogate so oblačne oblike, ki plavajo po večernem nebu preko gorá v daljave? Ali čarobne, pravljicične, bele tvorbe, ki jih je zimska vihra ustvarila v naravi in okoli hiš! Ali mogočnost morskimi viharjev, ki se poigravajo kakor z igračkami z najsilnejšimi tvorbami človeških rok na brezbrežnih oceanih! Ali sladka vonjava pomladi, ki jo mehka sapica prinaša skozi okno v sobo!

Če hočemo pravilno ceniti pomen vetra, moramo medsebojno primerjati dve nasprotni si stališči. S čisto tehničnega vidika bi silo vetrov lahko pogrešali, ker ne predstavljajo stalno delujočega vira energije in jih po današnjem stanju tehnike lahko nadomestimo z drugimi viri energij.

Poleg tega nam ni mogoče vplivati na učinke zračnih tokov, ker so odvisni od neprijemljivih pojavov v naravi in se tehnično izkoriščanje tedaj ne bi rentiralo. S stališča poljedelstva pa je veter neobhodno potreben obratni činitelj. Ni samo umna in izredno cena uredba za oploditev in razširjanje mnogih divjih in kulturnih rastlin, temveč tudi neutruden služabnik, ki prinaša potrebno vlago. Če

pokaže tu pa tam tudi svoje slabše lastnosti, ker se ne da brezpogojno vpreči za tlačana človeški tehniki, tedaj nas spominja samo na to, da postaneta tudi neutrpnata elementa voda in ogenj lahko strahovita šiba človeštvu. A gotovo ne bo nihče želel, da bi veter zaradi svojih

škodljivih učinkov nedostal za vedno: saj bi moral v tem primeru odpraviti tudi činitelje njegovega nastanka, toploto dajajoče solnce, hrano nudečo zemljo in celo vse prepajajoče ozračje, ki nas obdaja.

Smrtonosni strupi

Indijancev

V tropskem podnebjju je priroda podarila gozdomnikom dragoceno orožje, ki jim služi na lovu bolje kot svinec in smodnik. Brez vsakršnega oblastnega dovoljenja jih oskrbuje z najstrašnejšimi strupi, kar jih poznamo. V Južni Ameriki je najbolj razširjen strup »kurare«, ki se pridobiva iz plezalk, spadajočih v družino strihnoz. Čudno se sliši, a je vzlic temu res, da je ta nenavadno naglo učinkujoči strup, v katerem namočijo domačini svoje puščice, prava sreča za lovce in divjačino. S kroglo ali navadno puščico obstreljena divjačina bi namreč v neprodinrem pragozdu prav redkokdaj prišla lovcu v roke, zakaj povsod se ji nudi nešteto skrivališč, kamor bi se na smrt ranjena žival umaknila zasledovalcem. Nezastrupljene puščice lahko na mestu ubijejo samo manjše živali. Zastrupljene pa umore živali v nekaj sekundah ali minutah in jim prihranijo dolgotrajne bolečine in počasno umiranje. Celo žival tapirjeve velikosti in moči podlež v nekaj minutah. Strup učinkuje tako naglo, da žival niti nima časa »misliti« na beg. Ko začuti skelečo bolečino, ji glava omahne naprej, noge se ji prično tresti in kmalu otrpne brez glasu, brez smrtnih krčev.

Neslišno šviga iz Indijancevega pihalnika puščica za puščico med iato ptic ali opic, ne da bi živalice slutile navzočnost lovca in se zavedale smrtna nevarnosti. Ker se meso po zastrupljeni puščici ubite živali lahko uživa, je to orožje za primitivna ljudstva gotovo bolj primerno kakor puška. Indijanci v Južni Ameriki bodo gotovo še dolgo ostali zvesti svojim pihalnikom. »Vem,« je dejal star Indijanec, »belci se razumejo na umetnost izdelovanja mila in smodnika, ki pa ima to slabo lastnost, da dela pre-

več hrupa in prepodi vse živali, če si katero zgrešil.«

Strup kurare se pridobiva iz petnajsterih izmed šestdesetih vrst strihnoz. Večinoma so to lesnate plazilke, ki se s pomočjo rogov in trnov včasih vzpno in razrastejo v 20 do 40 m visokih drevesnih krošnjah. Strup je v soku lubja in deloma v vrhnih vejah.

Razumljivo je, da najdišča teh rastlin domačini skrbno prikrivajo sosedom. Ako pa se izve za kakšen nasad, vodijo tjakaj kmašu gladko razhojene stezice. Od blizu in daleč romajo Indijanci in odnašajo dragoceno rastlino, dosler je ne iztrebijo do poslednjega stebelca. Strup teh rastlin velja za najvažnejši trgovinski predmet, kajti brez kurare ni lova. Trgovci pokupijo ves strup, kar ga morejo dobiti pod roke in ga zamenjajo z domačini za druge predmete. Da se ta trgovina ne razvija brez odiranja in goljufije, o tem ni treba izgubljeti besed. V lončke, v katerih se prodaja kurare, nalijejo ponavadi neki sok, ki je popolnoma sličen pravemu strupu, na vrhu pa šele plast pravega kurare. Kupčija se namreč razvija takole: Najprvo pomoči glavar za poskusnjo v strup drobno iglo in rani z njo žabo ali petelina. Ako žival pogine brez krčev v nekaj minutah, je to znamenje, da je strup najboljše kakovosti. V primeru pa, da se ranjena žival delj časa zviija v krčih, preden pogine, sklepajo, da morajo biti v strupu še druge primesi in trgovec mora znižati ceno, ako ga hoče prodati.

Nekatera indijanska plemena so umelela navzlic roparskemu gospodarstvu s temi rastlinami, ohraniti si precejšnje nasade. Iznašli so tudi najboljšo metodo pripravljjanja strupa, ki se podeduje od roda do roda. Na ta način so si

ustvarila nekakšen monopol, ki jim je prinesel bogastvo in ugled. Strup izvažajo celo v Evropo. Misijonarji pripovedujejo, da so si Indijanci ustvarili že pravcato industrijo strupa. Pleme Macuri baje »skuha« na leto več ko 1200 kg strupa najboljše kakovosti. Široka, shojena pota vodijo k njihovim »tovarnam« v pragozdu. In njihov izdelek se prodaja po vseh krajih, nekaj sto kilometrov na okoli.

O izdelovanju strupa je prvi poročal Aleksander Humboldt, ki pripoveduje, da so v vsaki naselbini »kemični laboratoriji«, v katerih »vaski kemiki« pripravljajo strupe. Že za Humboldtovih časov se je med domačini strup prav drago prodajal. Deset gramov je veljalo nekakih 15 Din predvojnne vrednosti. Danes se prodaja pri nas v Evropi gram po ca 150 Din.

Indijanci še dandanes streljajo večinoma s pihalniki in le redko z loki. Zaradi silnega učinka strupa lahko uporabljajo prav majhne puščice, ki jih delajo iz bambusa in iz nekega drugega trdega lesa. Prirezujejo jih v prav ostre konice, ki so pa razmeroma kratke, kajti že najmanjša krvava ranica, v katero zaide strup, povzroči neizbežno smrt. Da se strup bolje prime konice, vrežejo vanjo spiralne riže. Za velike četveronožce, kakor so divji prašič, tapir, jaguar itd. se uporabljajo puščice z 11 cm dolgimi konicami.

Učinek kurare so že preizkušali v raznih evropskih znanstvenih laboratorijih, a doslej še niso našli nobene živali, ki bi mu mogla kljubovati. Žaba, ki so ji vbrizgali pod kožo desetisočinko grama kurare, je v treh minutah popolnoma otrpnila. Kokoš je za enako množino podlegla v petih minutah. Srednje velik pes, ki ga je pogodila zastrupljena puščica, je tekel še nekaj metrov, potem pa je mahoma obstal in v naslednjem trenutku se je zgrudil

mrtve na tla. Opazovali so Indijanca, kako je sestrelil z drevesa tri opice po vrsti. Zadete živali so si brž izdrle puščice, toda zaradi riže s strupom so se konice odlomile in obtičale v mesu. Vse tri so nepremično obsedele, skušale so se čvrsteje oprijeti vej, nato pa so izgubile ravnotežje in brez glasu popadale z drevesa. Trdoživi lenivec, ki se za strei šiber komaj zмени, je poginil začet od puščice v sedmih minutah. Jaguarja je pogodila puščica na 40 m, ko je tekel preko pragozdnega jase. Z nespremenjeno naglico je tekel še pet ali šest metrov, nato je nenadoma obstal, sklonil glavo in po nekaj minutah nepremičnega stanja se je mrtve zavalil po tleh. Indijanci uporabljajo zastrupljene puščice tudi v medsebojnih bojih.

Kot zdravilno sredstvo se uporablja kurare samo proti tetanu. Protistrupa ne poznajo niti Indijanci, niti ga doslej ni našla moderna medicinska znanost.

MARIONETA

Za ta naziv imamo pri nas: lutka, donda, lila, čeca. Ob izvoru pa je Marion, pomajševalnica za Marijo. Z lesenimi liki, nazvanimi Marie di legno, so v Benetkah že v XIV. stoletju nadomestili mladence, ki so dotlej bile okras vsakoletnemu prazniku. Kipci blažene Device so se svoje dni na Francoskem nazivali mariolette. Pariška ulica, kjer so se te svete podobice prodajale, se je imenovala celo Rue des Mariettes (ali: Marionnettes). V odrskem pomenu jih srečamo najprej v opisu Sérées, ki ga je Guillaume Boucher objavil l. 1584. in 1608.

Popravi: V zadnji številki čitaj v sestavku »Masarykov duh« v drugem stolpcu zgoraj: tišino, spominjajočo na... Na platnicah str. XXIII. pa čitaj v zgodbi »Pisniška ljubezen«: Tisto zimo je preživela v malem zdravilišču, delala podnevi itd.

»ŽIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrtletno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knafljčeva ul. 5. Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrtletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVASKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Urejuje Ivan Podržaj. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskar narja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani

Ob 3.40: Eagerlon zmaga; Adlon teče mizerno.

Ob 4.45: Se vrnem; ležem k počitku.

Ob 6.45: Vstanem in popravljam odtise za knjigo, ki izide v kratkem

Ob 7.30: Diner (glavni obrok).

Ob 8.30: Odidem v Windhamsko gledališče, da prisostvujem prizoru, ki sem ga preizkusil dopoldne.

Ob 11.30: Večerja pri Ciroso.

Ob 1. zjutraj: Ležem k počitku.

Smešno se bo zdelo, da omenjam naslednji »kratki« dan. Vstal nisem pred 9.30 in nisem sedel k delu pred 11. uro dopoldne. Ta dan nisem jedel izven doma, niti nisem prisostvoval dirki.

Ob 10.30: Pošta in časopisi.

Ob 11.: Delam na romanu.

Ob 1 popoldne: Lunch.

Ob 2.: Delo na romanu.

Ob 3.30: Sestanek z ravnateljci Fieldove družbe.

Ob 4.45: Sem videl jockeya, ki bo jahal zame nastopni teden in sem se dogovoril z njim, da bo jahal zame konja v novembru.

Ob 5.20: Nadaljujem roman.

Ob 7.30: Diner.

Ob 8.30 do 10.: Dovršujem serijski roman.

Čprav včas prekinem pisanje ali diktat romana, da napišem med tem kratko zgodbo za časopis, vendar nikdar ne skušam pisati dveh različnih romanskih pesnitev istočasno, niti nimam celega zbora tajnikov. Angažiral sem samo moža, ki se bavi izključno z mojimi rokopisi, in gospodično, ki rešuje korespondenco.

Eden mojih na delu najbogatejših dni je bil tisti, ko sem napisal dve kratki zgodbi in en članek o dirkalnem sportu ter sem poleg tega prisostvoval gledališki vaji, takoj zatem pa sem imel pri svečani pojedini v kovnem klubu nagovor. K sreči sem imel zgodbi že v glavi in je bil članek lahek. Če se zanimam za temo, ki mi je posebno pri srcu, lahko zdikiram v 20 minutah 1200 besed. Moj največji pensum na delovni dan pa je bilo 36.000 besed: članek o vojni, ki je bil objavljen na dan premirja. Na tem članku sem delal 20 ur in nisem porabil niti 1 cele ure za jed. Ko je bil članek natisnjen, je obsegal skoro 30 tiskanih stolpcev. Ne glede na fizični napor mi ni ta članek povzročal nobenih težav, zakaj med vojno sem se udejstvoval kot vojni poročevalec in sem v tem svojstvu napisal tri majhna dela o zgodovini vojne.

Običajno dnevno delo je posvečeno pravam za članke in romane, dalje obsega kakega pol tucata razgovorov z glavnimi uredniki, ravnateljci itd. kakor tudi obisk kakšnega dirkališča v glavnem mestu. Često sem že med dirko delal na romanu.

Pridejo pa tudi dnevi, ko ne napravim nič, dnevi, ki jih preživim v Newmarketu v idealni — zame idealni — okolici. Zelo

redko delam v železniškem vozu in le slučajno na ladji.

»The Calendar« in »The Ringer« sta bila napisana v štirih dneh. »The Terror«, ki se je v finančnem pogledu sijajno obnesel, je bil gotov v treh dneh. Na drug način ne morem delati.

Boljši kvartet

Angleži pravijo, da je moč peresa v uri enaka sili štirih bolh, ki skupaj skočijo. Na drugi strani pa menda strokovnjaki v urarstvu splošno sodijo, da živa sila, shranjena v urskem peresu, predstavlja po priliki sto štirideset kilogramov. Kako spraviti v sklad tolikanj nezdržljive številke?

Niž enostavnejšega. Zadostuje, če pritegnemo v račun pojem časa, prosluli činitelj t (latinsko: tempus), ki ima vsekakor poglavitno vlogo v vseh problemih vobče ter osobito v problemih strojeslovstva, mehanike.

Teoretično bi na primer energija, nakipljena v obliki dinamične petarde, mogla goniti nekoliko dvanajstje motorjev. Ker pa se potroši v odlomku sekunde, se na žalost vse razleti, namesto da bi teklo. Sicer so poskušali obiti težkočo, vendar raketni avtomobil, ki naj bi baje opravil to korenjaštvo, ne daje kaj sijajnih uspehov, kakor se vidi. Dokler se ne dožene kaj drugega, si činitelj t ne da nič dopovedati.

Toda vrnimo se k svojim skokicam... in svojim časovnikom.

Denimo, da se poprečno pero, ki se uje-ma s silo 142 kg, docela odvije šele v 36 urah — toliko časa gre časovnik po navadi. To znaša 129.600 sekund.

Postavimo nadalje, da je bila sila, ki jo porabi pero med odvijanjem, postavljena na konec vzvoda dolgega 0'008 m, kolikor praviloma meri vzmetnica z 0'016 m zobov.

Vzemimo, da je pero med odvijanjem prišlo od 18 na 5 obratov.

Poglejmo zdaj, kaj se zgodi.

Konec vzvoda opiše 18 krat (18·5) obod 0'008 m v polmeru, to se pravi, da preteče blizu 0'65 m.

Če vzvod meri 0'001 m, bi znašala prehojena pot samo 0'65 · 8, torej okrog 8 cm.

Pomislite sedaj, kaj se pripeti s 142 kg, ako se uporabijo za tako majhno pot v tolikšnem času.

Da si stvar predočimo, nam je treba edino primerjati z delovno močjo ene konjske sile.

Da se dvigne teža 142 kg 8 cm visoko v 129.600 sekundah (ker konjska sila izraža moč, ki je potrebna, da se dvigne 75 kg 1 m visoko v 1 sekundi), bi bilo treba:

$$142 \times 0'008 = 0'0000127,$$

75 × 129'600 = 9'720.000, t. j. sto dvajset sedem milijonink konjske sile! Drugače povedano: potrebovali bi 789.763krat napora, ki ga izvrši 142 kg, da

opravi isto delo kakor konjska sila v eni sekundi.

Vidite, to so naše štiri skokice!

Preudarite po teh podatkih, za koliko peres v uri zaleže ena konjska sila. Račun ni težak, pač pa zabaven. To je pošteno razvedrilo nalik križaljкам, kadar so dolgi zimski večeri, ko toži in zeha marsikateri. Opomniti pa je še, da gre tu zgolj za teoretične vrednosti, ki jih v praksi močno drugačijo mnogi vnvanji vzroki, trenje, zaprašitev, neenakomernost temperature itd., kar vse manjša gonilno moč peresa.

Ob kratkem, moč vzmeti je natanko tista, ki jo je razvila roka, ko jo je napenjala. Kajti s peresom, z vzmetjo ali prožino je stvar popolnoma takšna kakršna z vami, z menoj ali z najlepšo krasotico na svetu: drugega ne more dati nego to, kar ima.

E. Gautier

Nove knjige

Uredništvo je prejelo naslednje knjige, ki se dobe v knjigarni Tiskovne zadruge v Ljubljani in Mariboru:

Slovensko nemški slovar. Sestavil dr. Fr. Bradač s sodelovanjem dr. I. Preglja. Novi slovar vsebuje za človeka, ki je nemščine več, kratek, a zadosten slovniki pregled slovenskega glasoslovja in oblikoslovja in je v tem oziru praktično pregleden in smotren. Uveljavil je pravilnost izraza in praktičnih naglasnih znamenj, označil manjvredne besede in tako izvel pravopis v

smislu potrjenega pravila in enotnosti. Slovar stane v platno vezan 100 Din.

Učbenik ruskega jezika. Spisal prof. J. Orožen. Učbenik vsebuje v kratkem in jasnem pogledu vse važne slovnične, slovne in druge podatke, ki so potrebni, da umeš z jezikom pravilno ravnati. Način, po katerem je Orožnov »Učbenik« sestavljen, je zelo prikladen, kajti brez mnogega teoretiziranja zagrabi avtor čim bolj praktično mogoče, skuša biti kratkočasen in je »Učbenik« pri vsem tem tako spretno sestavljen, vprav za slovenskega učenca ruskega jezika preračunan, da bi si boljše izvršbe tega dela ne mogli želeli. S pridom bodo segali po tej knjižici premnogi, ki so jo že dolgo pogrešali; vsi tisti, ki so pri nešteti prilikah rekli: »Ruščine se moram do dobra naučiti.« Knjižica bo pa gotovo vzpodbudila še marsikaterega drugega, da se posveti temu velikemu slovanskemu jeziku, ki nam je tako bližnji in čigar čar je nepopisen, kakor je nepopisna — ne toliko praktična, ko duševna vrednost njegova za vsakogar, ki se čuti Slovana. Vezan izvod stane 64 Din, broširan pa 50 Din.

„Izumitelj“ prvega maja

V Bordeauxu je umrl Raymond Lavigne, ki je svoje dni ustanovil girondinsko zvezo v socialistični stranki. Dal je razen tega pobudo za vseobčo delavsko manifestacijo. Mednarodni socialistični shod v Parizu si je l. 1889. usvojil nabelo internacionalnega skupnega nastopa na določen dan. Izbrali so si prvi majnik.

Vsebina:

Dr. Jože Rus:
Čemu so gore na svetu
Skrivnost grofice
Barbare
Dr. Fridtjof
Nansen:
Zrakoplov v službi
znanosti
Muezinova smrt
Brezžičništvo v
živčnem sistemu
Nova prestolnica Indije
Z ekspresom iz New
Yorka v Springfield
Louis Roubaud:
Lačen sem!
Edison o bodočnosti
civilizacije
Lafcadio Hearn-
J. Baukart:
Mravlje
Polom ameriškega
velemesta
Metamorfoze
Zadnja ladja in zadnja
ljubezen

Žena mojega prijatelja

On je moj najboljši prijatelj. Najino prijateljstvo je staro že pet in dvajset let, od prvih dni, ko sva skupaj hodila v šolo. Seveda sem jaz bolj nadarjen od njega. On je imel samo več sreče pri učiteljih in skušnjah. Oženila sva se skoro istočasno, čeprav sem ga svaril pred tem korakom. Smatral sem, da se je preuranil. Po resnici povedano, ta mož ni vreden žene. Zelo ljubim in čislam svojega prijatelja. A kdo pozna njegove napake boljše od mene? Po naravi je sebičen, ničemuren in domišljav ter se v duhovnem oziru ne dviga nad povprečnost. Takšni neenaki zakoni vodijo čisto v katastrofo. Slučajno poznanje z moškim odpre nežnouchuteči ženi, ki ga prekaša duševno in telesno, oči. Ne bi bil rad v njegovi koži.

Kot prijatelj čutim dolžnost, da bdim nad čistostjo in nedotakljivostjo njegove rodbinske sreče. Trudim se, da bi ostala daleč izven našega ožjega kroga. Rečež niti ne slutiti, kaj vse storim zanj. Toda to ni važno. Ali zahtevam mar od njega hvaležnost? V tem pogledu ni bil nikoli radodaren. Vendar mu to odpustim že vnaprej. Kdo ve, kaj vse ga še čaka?

Iz oči njegove očarljive žene sklepam, da razume moje misli. Včasih me dolgo motri z zagonetnim pogledom, zlasti če ni njenega moža. Včasih se mi zdi, da je v tem rahla zaničljivost. Morda misli, da jo skušam iz drugih razlogov očuvati vpliva tujih mož? Čas ji bo dokazal, kako nesebično ravnam in njena hvaležnost bo moja najboljša nagrada.

Moj prijatelj vobče ne pozna svoje žene. Niti se ne potrudi, da bi prodril v njeno notranje življenje in da bi ga razumel. Z neverjetno brezskrbnostjo in samo njemu lastnim povzdigom samega sebe, ki mu bo gotovo nekoč postalo usodno, resno meni, da jo prevladuje. Nerečna zmeta! Nič ni nevarnejše kakor če kdo podcenjuje svojo ženo. Če ne najde pri svojem možu dovolj priznanja, ga bo pač iskala pri kom drugem! Ali slepi bedak res ne razume tega? In še več. Ni samo nepozoren napram nji, marveč je v njeni prisotnosti iskano ljubezniv napram moji ženi. Moja žena je seveda zelo ljubezniva in častivredna oseba, z njegovo se pa ne da primerjati. Ta ima nekaj posebnega, nekaj, kar moji ženi manjka, česar sicer ne morem navesti, kar pa jasno čutim. Razen tega je moja žena gotovo najmanj pol leta starejša od njegove. Vendar moj nesrečni prijatelj vsega tega ne vidi. Moja žena ga je očarala, kar že samo na sebi dokazuje pomanjkanje inteligence. Ne glede na to, da se v tem razodeva vsa surovost njegovega srca, zakaj končno sem jaz njegov prijatelj in žena prijatelja bi mu morala biti v nekem oziru

sveta. On pa se ponaša napram nji — nočem reči nespodobno — vsekakor pa pretirano prijazno. Kadar smo skupaj v restavraciji, poda jedilni list najprej moji ženi, kakor bi on plačal zanjo, ne pa jaz. Jaz seveda vidim, da njegova žena to opazi in da trpi zaradi te netaktnosti. Da bi popravil nezasuženo žalitev, ji prihodnjič jaz prvi ponudim jedilni list in ji prepustim izbiro jedi. Kako ljubeznivo je hvaležna! Kako nežno prikloni glavico! Njena »hvala lepa« dobi poseben, globok pomen. Ne, vedno moram reči iznova: Ne bi bil rad v njegovi koži!

V svoji slepi sebičnosti še vedno ne razume ničesar. Ni dovolj, da podcenjuje svojo ženo, ampak začenja gledati od zgoraj dol tudi name in meni, da tega ne vidim. Molčim samo zato, da ne pokvarim naših odnošajev. Če poda moji ženi kožuh — kar je seveda vsiljivost, zakaj tudi sam ima ženo s kožuhom — se dotakne, »pomotoma«, njenega vratu in drži kožuh delj nego bi bilo potrebno, tako da človek dobi vtis, kakor bi objemal mojo ženo. To dela kar očitno. Najbrže podcenjuje tudi mene in me ima za bebca. To pa je zelo nevarna politika. Kajti če človek ne najde dovolj priznanja pri svojem prijatelju, ga začne iskati pri njegovi ženi. Utvarja si, da ne vem, da se tu in tam sestane z mojo ženo, kadar me ni doma. O njeni zvestobi sem seveda popolnoma preverjen. Sicer pa tudi ona ni slepa in bo znala razlikovati med menoj in njim. O tem sem že govoril z njegovo ženo, ko sva bila slučajno sama. Tudi ona je nedvomno zelo dostojna in poštena, ampak tudi ona ni slepa in zna razlikovati med nama. Vsekakor se bo prav kmalu zavedla, če pojdejo stvari tako naprej kakor dozdaj.

Samo nekaj morem reči: moj prijatelj je, in žal mi ga je. Tudi odgovoren za prihodnost nisem jaz, pa njegova sebičnost, njegova lahkomišelnost in njegovo neutemeljeno samodopadenje.

Avtorjeva opazka: Če vas zanima, kaj misli in čuti prijatelj moža, ki je tukaj izpraznil svoje srce, čitajte to povest še enkrat od kraja.

Osip Dimov

Služba božja po brezžičništvu

Daleč, daleč v morju, na zapadni obali Norvegtje, leži osamel otočič Grip, ki šteje komaj sto prebivalcev. Ker jih je tako malo, nimajo svojega dušnega pastirja. Pastor jih obišče samo tri ali štirikrat na leto, da opravi poroke, krste, spovedi, pokope in kar je še treba. A stanovništvo bi si želelo več verskih obredov in nauk. Da si pomorejo, so si na ostrovo postavili brezžično postajo, namestili zvočnik v svoji kapelici, ga priklopili k najbližji postaji. Tako poslušajo pobožne duše odmev besede božje.